

Læring i en flydende verden
Demokratiet har mange dimensioner
En ny dannelsestid i et nyt kaos

Den lille stjerne

Danmarks Pædagogiske Universitet åbner hermed endnu en forbindelseslinie, der forhåbentlig også viser sig at være en forsyningslinie: Denne gang i form af et magasin, der skal formidle aktiviteter ved universitetet for alle interesserede og formidle aktiviteter af interesse for universitetet.

Magasinets navn Asterisk hentyder alt andet lige til universitetets logo og tankerne bag.

En asterisk er det typografiske stjernetegn, der henleder opmærksomheden på noget, der kommer eller på noget, der kunne følges op.

I lingvistisk regi henviser den til, at der nu forestår læseren en oplevelse af en tildragelse, som forekommer anderledes end det forventede, hvorved den bereder læseren i sin karakter af forvarsel. Magasinet vil søge at forudskikke en udvikling, som siden vil blive grundigere dokumenteret – eller eventuelt vil vise sig at være en illusion i det omfang, at illusioner er realiteter, så længe de ikke er punkterede.

Asterisken anvendes også ofte i fremstillinger til at markere en reference, der kan følges op på. Magasinet vil opspore de referencer, der kan lede videre i debatten, så det kan blive åbenbart, om referencen var udtryk for et plot eller ligefrem et komplot.

Og endelig bruges asterisken også til at markere en fodnote, der stiller læseren overfor det forrykkende problem: Hvorfor er denne tekst ikke en del af hovedteksten. Tanken udsættes og tillægges noget. Danmarks Pædagogiske Universitet bruger asterisken som markør af forhold; men netop af forhold, som for det trænede øje viser sig at involvere flere forhold, ja, som igen og igen – og nærmest forførende inviterer til nye forhold.

Når asterisk bruges som symbol på det pædagogiske forhold, er det ikke udtryk for en formidling i traditionel forstand. Asterisken

udtrykker ikke en formidlende tredjeinstans, ikke en oversættelsesinstans. Asterisken markerer, at de instanser asterisken forbinder altid allerede er forhold, der kunne være anderledes. Pædagogiske forhold er ikke definitive. Der er altid også noget mere og andet på spil – eller i det mindste kunne der være det. Asterisken er ikke selv en substantiel instans, men en henvisende instans – en anvisning som skal tjene til at skærpe opmærksomheden eller en reference til eftertanke.

Magasinet søger at foregribe debatter og foretage et mere dybdeborende efterarbejde på debatter, som for flygtigt gik gennem den daglige sensationsvangs mølle. Magasinet vil derfor give smagsprøver på, hvad der er i vente af solide forskningsresultater fra interessante projekter, og annoncere og initiere nye ideer ved hele tiden fremtidshenvendt at tale om samtiden på baggrund af de tendenser i fortiden, som nu gør sig gældende. Aktuel relevans inden for feltet pædagogik, læring og kompetenceudvikling er afgørende for magasinet, da samtiden anskues som fremtids fortid.

- * Asterisk henvender sig til læseren i vedkommendes karakter af at være deltager i en 'oplyst og undrende offentlighed' med interesse for specialområdet 'education'.
- * Asterisks formål er at give sin skærv til at fatte, hvilken forskning, der fornyr og fremmer kvaliteten i det pædagogiske mellemværende og den pædagogiske intervention.
- * Asterisk er et led i Danmarks Pædagogiske Universitets 'offentliggørelse', og det kan forhåbentlig kaste lys over, hvad offentlighed om forskningen kunne blive.

4**Læring i en flydende verden**

Gennem det meste af den menneskelige historie, er værdiernes generelle, vedvarende og uafviselige karakter blevet opfattet som garanteret på forhånd. I dag ved vi, at værdierne hverken er evige eller universelle. Så jeg tror, at det sande formål med uddannelse er at finde de værdier, der er vedvarende. Interview med den polsk-britiske sociolog Zygmunt Bauman.

8**Videnskab uden visioner**

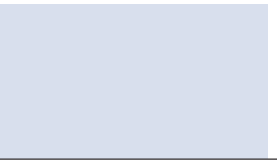
Universitetsansatte forskere ligner medlemmerne af andre eliter. Blot med den forskel at de ikke har magt til at træffe beslutninger, der har mærkbare konsekvenser for andre. Viden kan påvirke den måde vi tænker på, men den ændrer ikke automatisk på samfundet. Interview med professor i offentlig forvaltning Erik Albæk, Aalborg Universitet.

10**Demokratiet har mange dimensioner**

Demokrati i Danmark er en selvfølgelighed for danske skoleelever, og dermed heller ikke genstand for den store opmærksomhed til daglig. Det kan gå ud over scoren i internationale undersøgelser, men der er ingen grund til bekymring. Interview med Jens Bruun og Jens Johansen.

14**Sandheden er intolerant**

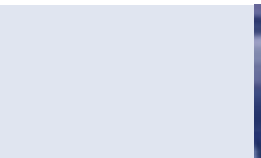
Hal Koch er et fyrtårn i nyere dansk demokratidebat. Under og efter krigen fik han en særdeles fremtrædende plads i debatten om demokratiets karakter og vilkår. Hans bog "Hvad er demokrati?" fra 1945 blev en national kanon, der er blevet læst som et skrift, hvori der formuleres en særlig dansk opfattelse af demokrati. Ove Korsgaard skriver om Hal Koch.

16**Kommentar: Viljen til kompetenceudvikling**

Parolen livslang læring gennem kompetenceudvikling har på ganske få år erobret den pædagogiske og uddannelsespolitiske dagsorden. Hvordan er viljen til kompetenceudvikling blevet en selvfølgelighed for ethvert menneske uanset alder, køn, politisk observans med videre? Kommentar af Jens Erik Kristensen, lektor i idéhistorie ved Århus Universitet.

18**Undervisnings-differentiering til alle**

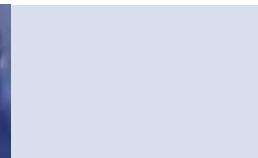
Hvordan skaber vi en undervisning, der tager højde for etniske minoriteters kulturelle og sproglige forudsætninger. Princippet om at differentiere undervisningen er en løsning, der ikke alene kan hjælpe etniske danskere, men også integrationen af andre etniske minoriteter i det danske flerkulturelle samfund, mener Christian Horst.

20**Lærerværelset**

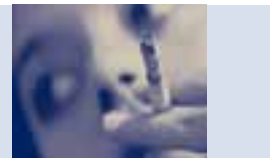
Den nyuddannede lærer har store forventninger til samarbejdet med de nye kolleger. Men han skal ikke regne med den store hjælp fra lærerværelset. I bund og grund er man alene, når man gør sine første erfaringer. Interview med Martin Bayer og Ulf Brinkkjær.

22**En ny dannelsesetid i et nyt kaos**

Nettet, chat og andre digitale medier egner sig til, at man tilegner sig viden på egne præmisser ved at gå på opdagelse efter det uventede og tillægger dette en værdi, men brugen af informationsteknologi i undervisningssystemet indpasses bare i de eksisterende strukturer. Interview med Søren Langager.

24**Bøger: Skriverier**

Hvem kan vel bedre vise vejen ind i skriftens muligheder som undervisende redskab end lige netop Danmarks største digter, hvis forfatterskab er fyldt med såvel anvisninger som undervisninger heri? Karen Schousboe skriver om Søren Kierkegaard.

26**Enhver er sin egen sundheds smed?**

Siden midten af 1980'erne, hvor idéen om forbrugeren slog igennem, har vi været vidne til en stadig større overbelastning af det enkelte individ i forhold til sundhed og miljø. Enkeltstående personer skal ved hver sit forbrug redde sig selv, sit nærmiljø og den fjerne regnskov. Interview med Bjarne Bruun Jensen.

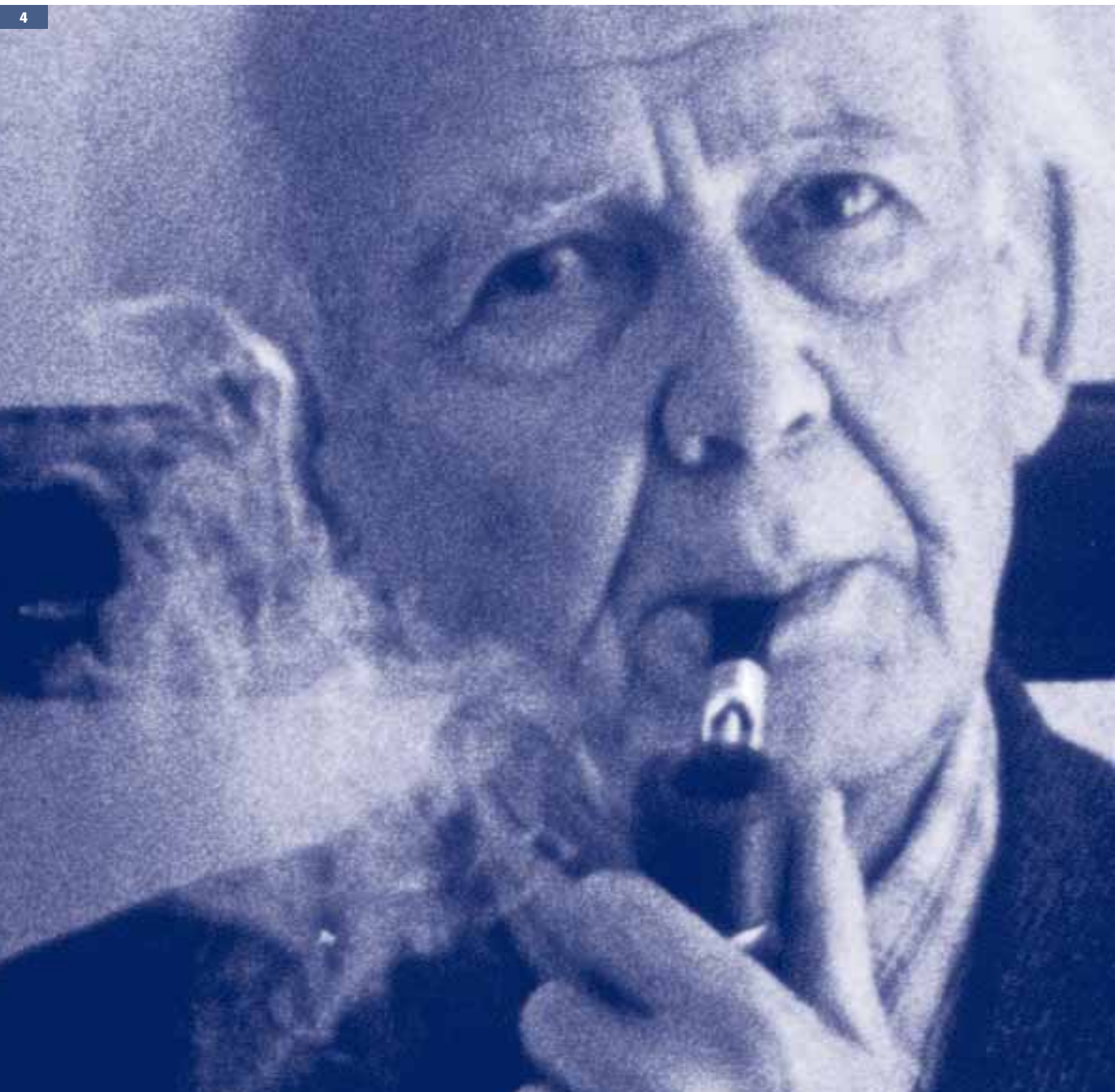
Asterisk, nummer 1, oktober 2001

Redaktører: *Lars-Henrik Schmidt (ansvarshavende), Steen Bruun Jensen, Claus Holm*
 Redaktionskomité: *Martin Bayer, Ida Wenzel Winther, Søren Nagbøl, Pernille Hviid, Signe Pildal Hansen*

Redaktionens adresse: Danmarks Pædagogiske Universitet, Rektoratet, Emdrupvej 54, 2400 København NV
 Abonnement: Lisbeth Hartmann, lh@dpu.dk, telefon 39 66 32 32 + 2053
 Asterisk udkommer 6 gange om året. Abonnementet er gratis.

Layout: Rumfang ApS
 Forsidefoto: Polfoto/Stefan Borgius
 Tryk: Levison+Johnson+Johnson
 ISSN nr.: 1601-5754
 Oplag: 14.000

Væggene i vores verden er på hjul, og derfor må vi hele tiden nye veje. Den polsk-britiske sociolog Zygmunt Bauman stiller en ny udfordring til læringen i en verden, hvor mobiliteten undergraver fællesskaberne.

Læring i en flydende verden

Af Martha Sztwiertnia & Christian Madsbjerg

* Der er noget umiddelbart rørende over den polsk-britiske sociolog og professor Zygmunt Bauman, som man kan kalde den akademiske verdens Nelson Mandela. Først måtte han flygte fra nazisterne og senere blev han fyret fra sin professorstilling i Warszawa under urolighederne i 1968, hvorefter han valgte at forlade landet. I dag bor han sammen med sin kone – der sad i koncentrationslejre under 2. verdenskrig – i et lille hus i udkanten af industribyen Leeds. Siden da har han stædigt og med et såre humanistisk sigte forsøgt at forstå og fortolke det moderne individ, livet i den vestlige verden og fællesskabets vilkår i moderniteten. Samtidig har han i kraft af sin høje alder selv været vidne til, at vilkårene for det moderne menneske er blevet dramatisk forandret.

Bauman besøgte Danmarks Pædagogiske Universitet ved semesterstart den 3. september. Men forinden mødte vi ham til et interview om, hvorledes læring og pædagogik er under forandring i disse år. Ifølge Bauman er mobilitet en vigtig nøgle til at forstå nutiden. Mobilitet er den nye stratifikationsfaktor, der skiller eliten fra bunden. Og for dem, der har adgang til en mobil livsstil, handler det om at tænke innovativt og udvise stor omstillingsparathed. Det kræver nemlig fleksibilitet og kreativitet at beherske den høje grad af mobilitet, ligesom det kræver en vilje til at være åben overfor det nye. Og derfor sætter den moderne verdens mobilitet nye standarder for læring. Zygmunt Bauman ser her en direkte udfordring af industrialismens læringssyn. For at visualisere den tilstand, vi mennesker befinder os i, bruger han væske som en stærk metafor.

»Væske er en substans, som ikke kan forblive i en bestemt form ret lang tid ad gangen«, fortæller han. »Væske bevæger sig, alt efter hvilket tryk, den udsættes for, og derved ændrer den form. Ifølge encyklopædien er det forklaret ved elementernes gensidige tyngdekraft. Denne kontakt mellem elemen-

terne er af overfladisk karakter, og tyngdekraften berører altså kun de nærmeste molekyler. Det betyder, at der er meget lidt, der holder den flydende substans i form«, siger han.

Væggene er på hjul

Bauman mener, at væske er den bedste metafor for det nuværende samfund, som vi endnu ikke har forstået eller i det hele taget lært at leve i:

»En alternativ metafor for vores samfund er netværket. Men metaforen om netværket tilbyder ikke associationen om noget flydende, hvilket jeg tror, er det vigtigste, hvis vi skal forstå den psykologiske refleksion af den tilstand, de fleste er placeret i. Blot for at illustrere hvad jeg tænker på: da jeg var en ung sociologistuderende for meget lang tid siden, underviste mine lærere mig i socialpsykologi, humanpsykologi og menneskelig interaktion med reference til rotteforsøg. I 50'erne og 60'erne foretog amerikanerne stribevis af berømte forsøg med rotter i labyrinter. Rotterne blev udsultet i en periode. Herefter blev de sendt gennem en labyrint, der var konstrueret af faste og solidt plantede vægge, som rotterne ikke kunne se over eller igennem. Der, hvor væggen ender, er der 'vejkryds', hvor én vej fører frem til et stykke mad, mens de andre ender blindt. Dermed var mad belønningen for intelligens – var du en intelligent rotte, så kom du hurtigere frem til maden end de andre. Og frem for alt så handlede det om at lære udenad. At huske væggenes og madens placering, at kunne adskille den rigtige vej fra den forkerte«, fortæller Bauman.

Bauman mener ikke, at man her 50 år senere kan bruge den samme metode eller de samme rotteforsøg til noget. »Hvis man tænker over det i dag, hvad er så formålet med denne type kurser i socialpsykologi? Nok er de relevante, hvis man gerne vil forstå sig på rotter, men hvad har det at gøre med os mennesker? Min forklaring på mysteriet er, at for 50 år si-

den stemte vores erkendelse af verden overens med forståelsen af en labyrint; dengang befandt vi os mellem ubevægelige vægge, udfordringen for os levende væsner var at kende væggenes placering. Hvis vi lærer labyrinten at kende, vil vi aldrig sulte igen, for væggene og maden vil altid befinde sig på det samme sted, og forskellen mellem rigtigt og forkert vil altid forblive den samme. Så vi genkendte i dette eksperiment en slags metafor for vores egen tilstand; verden var mere eller mindre uforanderlig, solid, stabil og uforgængelig. Forandringer skete meget langsomt, men hastigheden i vores indlæring var hurtig, og derfor ville det, vi lærte, gavne os langt ud i fremtiden.«

På hvilke betingelser må vi så navigere i dag?

»I dag er der ingen, der underviser i socialpsykologi på den måde, for de studerende ville sikkert sige "okay, det der handler om rotter, men hvad har det med os at gøre?" Væggene i vores verden er på hjul, de bevæger sig hele tiden. Hvad der i går var den rigtige vej, er i dag den forkerte, og hvad der i går var den forkerte vej, er i dag blevet den rigtige – og ingen kan love, at denne distinktion er den samme om to år. Måske er spillets regler allerede anderledes i morgen? Det kræver meget høj uddannelse, og man må udvikle særlige færdigheder for at holde sig flydende i et stykke tid. Men kun for at erfare, at der om et år eller to ikke længere er efterspørgsel efter ens færdigheder. Derfor bliver man nødt til at lære nogle nye færdigheder helt fra bunden. Spillets regler forandrer sig, og det samme gør belønningen – hvad der for to år siden var meget attraktivt og forførende vækker nu kun latter, er nu helt out. Der findes hele tiden nye ting at stræbe efter.«

»Når vi taler om netværket, så får vi ikke et billede af noget flydende; med billedet af netværket gives der udtryk for, at vi befinder os i et allerede etableret system af forbindelser, og at det er din opgave at finde frem til disse forbindelser, at finde vej. Men fak-

- tisk er netværket selv i et flydende stadie, hvor reglerne hele tiden forandres; både måden at bevæge sig på, samt reglerne, formålet og motivationen for at bevæge sig forandres. Og det er derfor, jeg mener, at væske er den rette metafor at bruge, fordi det med det samme fører tankerne hen på en substans under konstant forandring.«

Konstant læring nødvendig

Hvis vi befinder os i denne flydende tilstand, hvor alt er under konstant forandring, hvilken kompetence har vi så brug for?

»Hvordan opnår du succes? Hvad skal man for eksempel fremhæve og nedtone, for at få et jobinterview eller et job? Man skal fremvise fleksibilitet. Man skal vise, at man kan bevæge sig hurtigt og nemt fra ét punkt til et andet, fra én slags aktivitet til en anden, uden at fortryde. Man skal undgå tilvænning eller dybe og længerevarende engagementer. Vi må ikke blive vant til noget, og selvom vi tilpasser os noget nyt, skal vi bevare vores friskhed. Samtidig er det meget vigtigt at være forbundet i netværket. Vi taler om det altfavnende netværk af forbindelser, hvorved man med lethed kan indgå i relationer. Men derved kan man også let forlade relationerne igen. Dette er det gode billede på et kompetent individ. Hvad der derimod ikke gør dig til en god jobkandidat er, hvis du er meget etableret i faste rammer. Hvis du ved præcis, hvad du kan lide og ikke kan lide, og det ikke står til forhandling. Det er skidt. Det er præcis det billede af jobmarkedet, som vi genkender fra 50 år tilbage. Her var det vigtigste loyaliteten overfor firmaet og firmaets facon, loyaliteten overfor traditionerne. Du kunne ikke forlade den slagne vej.«

Men hvis alt konstant antager en ny form, ligesom spillets regler hele tiden forandres, hvordan kan menneskets evner til at erkende de nye vilkår så udvikles på samme måde?

»Konstant læring bliver en nødvendighed. Man bliver nødt til at lære at lære. Og ikke mindst er man nødt til at lære, hvordan man aflærer det, man i dag tror er rigtigt«, fortæller Zygmunt Bauman.

»I løbet af sit liv vil et menneske formentlig få brug for at demontere sin kognitive ramme mange gange – måske 20 gange. Ifølge sociologen Richard Sennetts beregninger kan en ung amerikaner, der i dag træder ind i de voksnes rækker, forvente at skifte job mindst 11 gange. I dag ser det ikke ud, som det gjorde, da jeg studerede, hvor man gennem sin uddannelse erhvervede sig en kompetence, som kunne vare hele livet. Dengang fandtes et givet karriereforløb, der minder om en jernbane, som løber fra København til Aalborg gennem Århus: Strækningerne er altid de samme, og stationerne skifter aldrig. Ens karriereforløb bestod af disse faste trin, og man vidste præcis, hvad man skulle gøre for at nå næste trin. Man kunne være for dum eller doven, så man ikke kom et trin op, men i det mindste var opskriften på at avancere krystalklar. Sådan er det ikke længere. For det første er vejen til succes ikke længere forudbestemt. Der er ingen grund til, at du ikke skulle springe et trin eller to over på din vej. For det andet er der ikke nogen vedvarende regler forbundet med de enkelte trin. Du er nødt til at prøve dig frem og eksperimentere. Du vil få vished for, at du har taget den rette beslutning. Ledere leder ikke, de vil ikke og har ikke ansvaret for de ansattes handlinger. Hvis du ikke kan leve op til, hvad man forventer af dig, så er det ikke lederens skyld, ligesom det var på fabrikerne eller i de bureaukratiske kontorer. Der var det ledernes eller de overordnede ansvar at fremelske den rette disciplin og lydighed. I dag får du et job, og så skal du selv bevise, at din arbejdsindsats er værd at betale for, at du har noget originalt at sige, at du har et initiativ, som andre ikke har, at du er fleksibel og omstillingsparat, at du er 'flydende', at du ikke er begrænset af gamle vaner, at du er åben over for det nye og så videre. Og det skal du gøre hver eneste dag.«

Mobilitet giver status

Richard Sennett påpeger i sin seneste bog det problem, at når man skifter job elleve gange i løbet af sit liv, så mangler man en narrativ struktur. Det bliver svært at fortælle sit liv som en sammenhængende historie?

»I en alder af 76 ser jeg bagud og forsøger at skabe mening og sammenhæng i mit liv, at se en logisk

sammenhæng. Det er det, alle forsøger. Men man venter ikke til man er 76, man gør det hele vejen igennem. Martin Heideggers smukkeste beskrivelse af livet er som et konstant 'Wiederhalt', en rekapitulering af fortiden. Fortiden forandrer sig lige så meget, som fremtiden gør det. Man ser tilbage og ser noget andet i dag, end man vil gøre to år senere. For i lyset af den nye, uventede og uforudsete erfaring, som vi vil have om to år fra nu, vil din egen fortid se anderledes ud. Jeg tror, det er derfor, at vi i dag er så besatte af spørgsmålet om konstruktionen af identitet. Identitetsspørgsmålet er blevet noget alle tænker på og taler om. Hvorfor? Fordi det er en så upræcis og uklar ting. Hvis identitet var en given ting, så ville ingen tænke over det, og for det andet ville der ikke være så store følelser involveret. Man taler ikke indtrængende om luftens betydning, med mindre man befinder sig på et lille, overfyldt og indelukket sted. Det er det samme med identitet. Grunden til at vi taler om den er, at den er blevet så flydende og den ikke længere er indlysende. I disse forskellige elleve jobs, som du har i løbet af dit liv, hvilket et af dem er så virkelig dig? Hvordan skal man vide det? Bevæger du dig væk fra dit virkelige og sande jeg eller imod det? Autenticitet var engang vores koncept. Vi har nu forladt det, for det er blevet så uudsigeligt, så meningsløst. Findes der en personlig autentisk essens, eller bliver essensen konstant rekapituleret gennem det levede liv?«

Hvad du siger er vel, at vi har en elite, der kan leve med en serie af jobskift og seriel identitet, og så har vi en lavere middelklasse, som finder det svært at leve med seriel identitet?

»Mobilitet er blevet en statusfaktor i dag. Jo større evne til at bevæge sig, jo højere oppe i hierarkiet befinder man sig. Og jo mere immobil man er, desto lavere status har man. Men vi tænker sjældent over, at 98 procent af menneskeheden på globalt plan ikke bosætter sig væk fra deres fødested. Så faktisk er det kun 2 procent, der er på farten og slår sig ned et andet sted. Men selv hvis man blot kigger på højere udviklede lande, så lever 50 procent af menneskene i dag indenfor en radius af mindre end 10 kilometer fra deres fødested. Men de der har det værst, er dem som gerne ville blive, men ikke kan. Jorden bevæger sig under dem, så de finder sig selv i et helt nyt miljø,

Zygmunt Bauman

Født i 1925 i Polen. Studerede sociologi ved Warszawa Universitet, siden professor samme sted frem til urolighederne i 1968, hvor han blev fyret og valgte at forlade landet. Boede fra 1968 til 1971 i Tel Aviv i Israel, hvor han underviste på universitetet. Fra 1971 professor ved Leeds Universitet indtil han i 1991 blev pensioneret. I dag professor emeritus samme sted. Mest kendte værker: Legislators and Interpreters, 1985, Modernitet og Holocaust, 1989, Modernity and Ambivalence, 1991, Postmodern Ethics, 1993. Har senest skrevet Liquid Modernity, 2000, og The Individualized Society, 2001.

Zygmunt Bauman besøgte Danmarks Pædagogiske Universitet den 3. september, hvor han forelæste under titlen Educational Challenges of Liquid Modernity.

fordi deres chef beslutter sig for, at fabrikken skal flyttes. I England blev flere byer fuldstændig ødelagt, fordi miner eller stålværker blev lukket, og folk mistede deres arbejde og måtte flytte. Hele fællesskaber forsvandt og bånd blev brudt.»

Undgår relationer

Hvordan er det muligt at føre politik i sådan et terræn? Og hvordan styrker vi folk uden for eliten? Skal vi anvende de statslige og uddannelsesmæssige institutioner til at skabe kompetence til at håndtere mobiliteten? Hvad skal være den statslige strategi?

»Fri mobilitet er en skøn ting, men samtidig er det lig med et magttab. Det er faktisk det Richard Sennett taler om i sin bog "The Corrosion of Character". Når man tidligere befandt sig i et stabilt miljø, kunne man efterlade sig stabile spor, og var samtidig inspireret til at tænke på og visualisere en organisering af den kontekst, man bevægede sig i – danne fælles front med mennesker omkring sig, stå skulder ved skulder og marchere i samlet flok. Når alt omkring os er flydende og uforudsigeligt, så giver det ikke mening. Så bliver man som et stykke plankton, der bliver skubbet rundt i bølgerne. Friheden til at vælge og tage ansvar forvirrer, fordi man ikke kan pådutte det omkringliggende miljø sine valg«, fortæller Bauman.

»Men spørgsmålet er naturligvis, hvordan man kombinerer mobiliteten med evnen til at indgå i et fællesskab, og hvordan man udvikler en solidaritetsfølelse og en følelse af loyalitet overfor fællesskabet i medgang og modgang. Hos unge mennesker ser vi et ønske om ikke at binde sig men blive ved med at eksperimentere. Og det gælder i alle livets aspekter og i alle typer relationer og holdninger. En afstandstagen overfor dybe relationer.«

»Værdier, der kan give livet mening på forhånd og ikke blot retrospektivt, bør opfylde to kriterier: De bør være vedvarende og fælles, og de bør deles af en stor og permanent gruppe. Problemet for undervisere og andre er, at gennem det meste af den menneskelige historie, er værdiernes generelle, vedvarende og uafviselige karakter blevet opfattet som noget, der var garanteret på forhånd; værdierne var der, de eksisterede og var kollektive, helt siden Gud skabte Adam og Eva. De var evige og universelle. I dag ved vi, at værdierne hverken er evige eller universelle. Så jeg tror, at det sande formål med uddannelse er at finde de værdier, der er vedvarende. Hvordan man så gør det? Det er 1000-dollar-spørgsmålet. Men svaret skal findes, for ellers vil vi blot drive rundt i netværket eller på havet, frem for at bevæge os gennem verden.« ●

Den videnskabelige elite påvirker vores måde at tænke på mindre og mindre. Folk ved selv mere og mere og eksperterne har derfor ikke samme autoritet. Samtidig er den klassiske intellektuelle, der kunne og ville sætte skub, en uddøende race. Tilbage er eksperter i administrationen af det velfærdssamfund, vi allerede kender.

Videnskab uden visioner Af Mikkel Hvid

* I bogen "Den danske elite" der er en del af det store magtudredningsprojekt, lokaliserer forfatterne otte magtfulde grupper – eliter – der har ressourcer til at påvirke samfundets udvikling.

Den videnskabelige elite er en af de magtfulde grupper, og bogens forfattere gør dermed universiteterne og deres forskere til en del af magten. Af flere grunde. Mange medlemmer af de andre eliter er uddannet på universitetet, som dermed vedligeholder og udbygger elitens magt; universitetsansatte forskere sidder i nævn og komiteer, som rådgiver og vejleder den politiske og administrative elite; og universitetsforskerne fungerer som eksperter i medierne og kommenterer begivenhedernes gang. De udgør altså en samfundsmæssig elite, mener forfatterne, Peter Munk Christiansen, Birgit Møller og Lise Tøgeby, som også peger på, at de universitetsansatte forskere ligner medlemmerne af de andre eliter: Selv om de rekrutteres gennem en åben procedure med usædvanligt klare regler, er og bliver det elitens børn, som får forskerstillingerne. Som i de andre magtfulde grupper er der meget få kvinder i den videnskabelige elite, men til gengæld mange, hvis forældre står i Kraks Blå Bog.

Forskernes magt er indirekte

Den videnskabelige elite reproducerer altså sig selv gennem generationer. Også på universiteterne. Eller som forfatterne konkluderer: »Universiteterne er på en række punkter langt mere åbne end tidligere. Universiteterne er blevet folkets universiteter. Men ikke lige meget for alle dele af folket. Der er stadig en væsentlig skæve rekruttering til universiteterne, end eftertidens samfundsplanlæggere havde forestillet sig. Og skævheden vokser, jo højere man kommer op i universiteternes hierarki, fra studerende til lektor til professor«.

Men selv om de universitetsansatte forskere ligner medlemmerne af de andre eliter, er der forskel på den videnskabelige elites magt og de andres, siger professor i offentlig forvaltning, Erik Albæk fra Ålborg Universitet.

»Forskerne har ikke nogen umiddelbar magt. De

kan – uden for universitetsverdenen – ikke træffe beslutninger, der har mærkbare konsekvenser for andre. Det kan regeringen og domstolene. Det kan de store organisationer. De har umiddelbar magt. Forskernes magt er mere indirekte: Deres viden og forskning kan påvirke den måde, vi tænker på, og dermed vores indretning af samfundet.«

Fra forskerne ved vi en masse, men denne viden ændrer ikke automatisk samfundet. Vi ved, at monotomt fysisk arbejde er nedslidende og ødelæggende. Vi ved, at øget indvandring kan begrænse de flaskehalse, som erhvervslivet står overfor. Og vi ved, at privatbilismen er en trussel mod de store byer. Men selv om vi ved det, får vores viden ingen konsekvenser.

Omvendt er der situationer, hvor viden faktisk får praktiske og politiske konsekvenser. Rygepolitikken er et godt eksempel på det, mener Erik Albæk. »I mere end 40 år har forskerne vidst, at rygning er skadelig, og de har vidst, at forbud og restriktioner er det eneste, som kan stoppe rygningen. Alligevel skete der intet. Ikke før nu. Nu sker der så til gengæld også noget. Forbud mod rygning i offentlige bygninger. Indgreb mod tobaksreklamer. Afgifter. Det er alt sammen et udtryk for, at vores viden om rygning har fået indflydelse på den politik, der føres«, siger Erik Albæk:

»Rygepolitikken er interessant, for det er en sag, man ikke burde kunne vinde. Ingen væsentlige organisatoriske eller økonomiske interesser kæmper for rygeforbud. Omvendt kæmper stærke interesser imod forbud. Tobaksindustrien og foreninger som den danske Henry. Alligevel har fire årtiers forskning ændret vores viden om og holdning til rygning så meget, så der nu føres en restriktiv rygepolitik. Vores viden har fået politiske konsekvenser.«

Tre ting på en gang

Spørgsmålet er så, hvad der skal til, for at viden bliver effektueret. Det er noget af det, Erik Albæk arbejder med i øjeblikket, og selv om forskningen ikke er afsluttet, kan han godt løfte sløret for en del af svaret:

»Det er helt klart, at viden ikke er nok i sig selv. Der skal være stærke institutionelle kræfter, som trækker på samme hammel. Når vores viden om rygning har fået politiske konsekvenser, skyldes det givetvis, at der sidder læger og forskere i det administrative system, som ud fra deres faglige viden og forskning ved, hvor vigtig rygepolitikken er. Og endelig skal der være politisk vilje til at træffe beslutningen. Alle tre elementer – viden, institutioner og politisk vilje – skal være til stede, hvis viden skal omsættes til praktisk handling.«

Eksperterne mister magt

Som et led i magtudredningsprojektet arbejder Erik Albæk i øjeblikket med eksperter og demokratiet.

Historisk har der, siger han, været to holdninger til eksperter. Den ene, som kan føres tilbage til Platon, mener, at for mange politiske beslutninger træffes på et ukvalificeret grundlag. Vi bør derfor lade eksperterne træffe beslutningerne. De har indsigten, så de bør også have magtbeføjelserne. Den anden holdning, som blandt andet findes hos radikale demokrater, mener, at eksperterne i forvejen har for meget magt. Deres viden og standpunkt er ikke objektiv. Det er kun en af flere muligheder, og som sådan skal de behandles: Som en stemme blandt mange.

Med udgangspunkt i en moderne policy-analyse forsøger Erik Albæk at vise, at begge holdninger bygger på en forkert sondring mellem magt og ekspertise. Der er, mener Erik Albæk, imidlertid ingen tvivl om, at vi i dag er mindre tilbøjelige til at følge eksperterne end tidligere.

»På grund af det høje uddannelsesniveau er flere i dag i stand til at stille kritiske spørgsmål til eksperter og til at danne sig deres egen mening om de politiske spørgsmål. På den måde har eksperterne ikke samme autoritet som tidligere.«

Eksperter og den intellektuelle

Den videnskabelige elite er imidlertid en sammensat gruppe, og den har sin egen lille subelite. En videnskabelig superliga med nogle få meget kendte og

Det virker tilsyneladende for kedeligt, trivielt og lever-postegsagtigt, når samfundsforskere forsøger at undersøge, hvordan verden *rent faktisk* ser ud. Nej, vi er interesserede i forskere med ideer, meninger og visioner. Dem med de svingende budskaber. Det er dem, der bliver kendte. Det kan godt være, at de også ved noget, men det er ikke deres i streng forstand objektive og videnskabelige viden, som giver dem magt. Det er deres ideer og visioner.

markante forskere. Forskere, hvis synspunkter og meninger på afgørende vis er med til at skabe vores billede af samtiden og dermed påvirke vores holdninger. Forskere, som enten bliver brugt som kilder i medierne, eller som af egen drift står frem og forsøger at præge de samfundsmæssige beslutninger.

Det er imidlertid interessant, siger Erik Albæk, at det sjældent er disse eksperter faglige viden og indsigt, som giver dem deres magtfulde position og stærke gennemslagskraft.

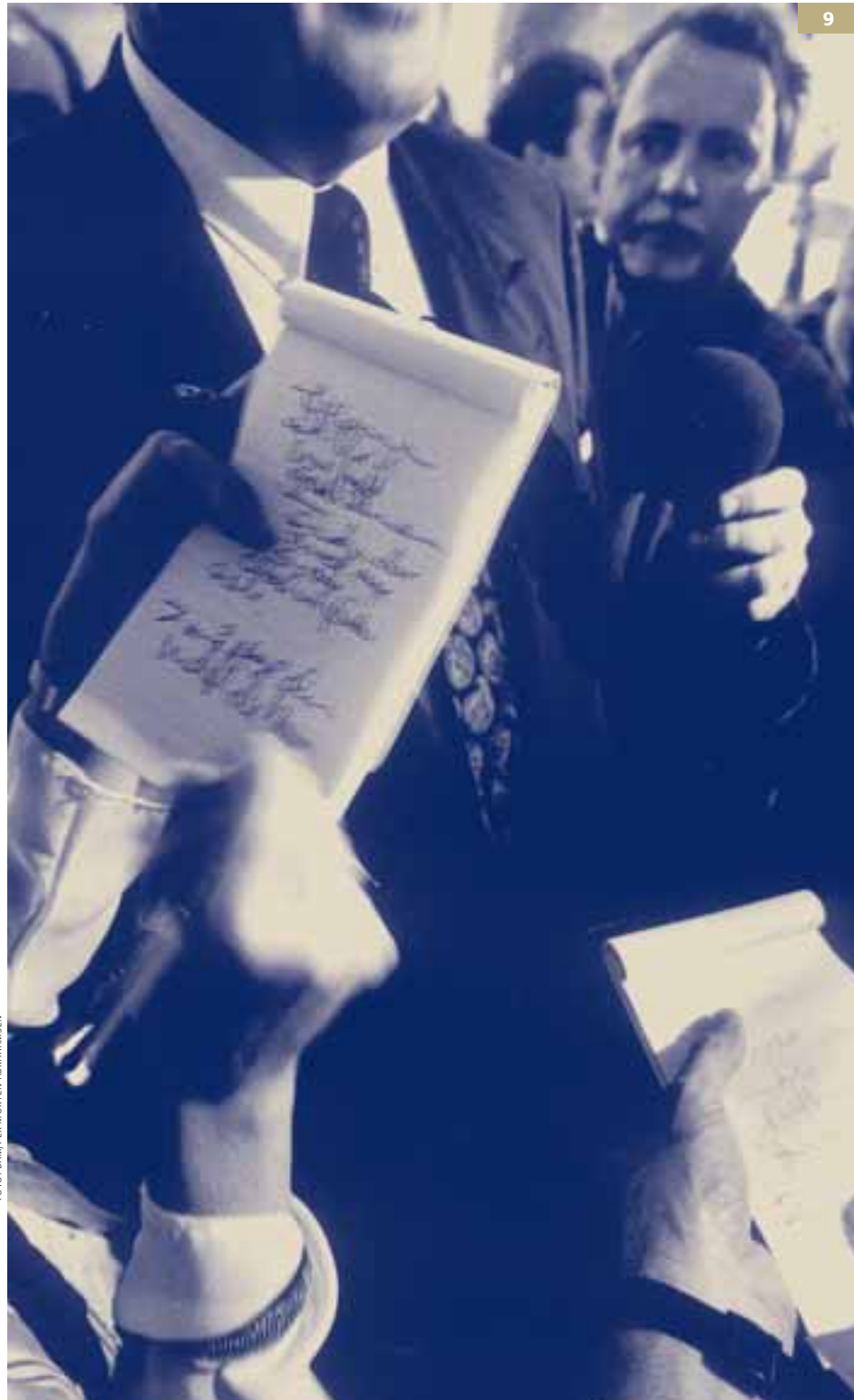
»Det er sjældent empirikerne, som går hen og bliver kendte og elskede. Det virker tilsyneladende for kedeligt, trivielt og lever-postegsagtigt, når samfundsforskere forsøger at undersøge, hvordan verden *rent faktisk* ser ud. Nej, vi er interesserede i forskere med ideer, meninger og visioner. Dem med de svingende budskaber. Det er dem, der bliver kendte. Det kan godt være, at de også ved noget, men det er ikke deres i streng forstand objektive og videnskabelige viden, som giver dem magt. Det er deres ideer og visioner«.

Det leder tankerne i retning af klassiske intellektuelle som Jean-Paul Sartre, Bertrand Russell, Georg Brandes, Michel Foucault, Pierre Bourdieu, Hartvig Frisch og Villy Sørensen – intellektuelle, der brugte deres viden til at revse, retvise og udvikle samfundet.

Erik Albæk siger:

»Den klassiske intellektuelle tilhører en uddøende race. Det virker, som om der ikke rigtig er noget at kæmpe for for tiden. En undtagelse er den engelske sociolog Anthony Giddens, der har koblet sig og sin forskning til et politisk projekt, nemlig Tony Blairs forsøg på at reformere det engelske Labour, men det er også det eneste eksempel, jeg kan komme på. Problemet er, tror jeg, at vi mangler visioner. I dag bruges alle politiske kræfter på at administrere velfærdssamfundet, og det er ikke et projekt, som de intellektuelle vil spændes for. Men omvendt er der ingen projekter, som rækker ud over velfærdsstaten. Derfor er der i øjeblikket større efterspørgsel efter eksperter end efter intellektuelle«, siger Erik Albæk. ●

FOTO: BAWPER/MORTEN ABRAHAMSEN

Demokrati i Danmark er en selvfølge for danske skoleelever, og dermed heller ikke genstand for den store opmærksomhed til daglig. Det kan gå ud over scoren i internationale undersøgelser, men der er ingen grund til bekymring.

Et af de markante resultater er, at når det gælder partipolitisk deltagelse, så ligger vi meget lavt. Men det gør forældre generationen også.

De grupper, der i dag fører sig frem med antidemokratiske strategier, tegner på ingen måde en generation.

Demokratiet har mange dimensioner

Af Steen Bruun Jensen

11

* Da den uafhængige internationale paraplyorganisation for pædagogiske forskningsinstitutioner, IEA, i foråret offentliggjorde sin store demokratiundersøgelse var der almindelig jubel i den danske dagspresse, fordi de danske 8.-9. klasser placerede sig højt på listen over de deltagende 28 lande.

Men for det første findes der ikke noget verdensmesterskab i demokrati og for det andet synes man jo, at det er næsten selvindlysende, at danske børn vil klare sig godt i en sådan undersøgelse. I vores egen selvforståelse er demokrati en del af folkesjælen, og arven fra Grundtvig har fået os til at betragte dialogen som grundlæggende for demokratiet, der i Danmark har fået lov at udvikle sig på mere fredelig vis end de fleste andre steder.

Det er Jens Bruun og Jens Johansen, der begge er forskere på Danmarks Pædagogiske Universitet, der har arbejdet på den danske del af undersøgelsen, og de gør opmærksom på, at hvis man skal have glæde af de tal, der blev offentliggjort internationalt i marts måned, er det nødvendigt at gå lidt dybere ned i materialet. Derfor offentliggør Jens Bruun som projektets leder i løbet af oktober rapporten *Politisk dannelse*, hvor han har et dansk perspektiv på den internationale undersøgelse.

»Netop fordi demokratiet betragtes som en selvfølgelighed, er det værd at undersøge. Selv som forskere har vi jo også den forforståelse, men der kan være mange gode grunde til at undersøge, om det nu er sådan. For demokratiet har mange dimensioner. I Danmark gør vi meget ud af, at vi har en demokratisk kultur og en demokratisk omgangsform, men det er ikke nødvendigvis det samme som, at eleverne har en god forståelse af de demokratiske institutioner og demokratiske spilleregler i øvrigt«, siger Jens Bruun.

»Men det er heller ikke en hemmelighed, at dagsordenen i det her projekt også har været sat af demokratiudviklingen i Central- og Østeuropa. Man har set på, hvordan man kunne bidrage til demokratiudviklingen i civilsamfundet i de lande. Og derfor har det også været vigtigt for os at være med i den proces. Der er en global dagsorden for det her projekt, som er meget vigtig«, siger han.

Flere nuancer

Måske derfor har undersøgelsen i høj grad fokuseret på det formelle demokrati, demokratiets institutioner etc., mens evnen til at samarbejde, evnen til at respektere andres synspunkter og evnen til at indgå kompromisser i mindre grad er blevet undersøgt:

»Den del af demokratibegrebet, der vedrører de mere uformelle samværsformer, har kun i begrænset omfang været genstand for undersøgelse. Men det er dem, vi traditionelt lægger stor vægt på i den danske folkeskole i de første år. Ud fra en forestilling om at demokratiske omgangsformer er befordrende for demokratiske handlemåder og sindelag«, siger Jens Bruun.

Ud fra den betragtning er Jens Bruun og Jens Johansen godt tilfredse med den danske placering, der ligger godt og vel over midten af feltet.

»Man kan sige, at med den selvforståelse vi danskere har, er det overraskende, at vi ikke ligger højere. Men når man ser på spørgsmålene og svarfordelingerne på dem, så kan vi konstatere, at vi i hvert fald ikke har noget problem med demokratiet i Danmark. Grundlæggende er vi ikke meget for IEAs måde at udføre rangordninger på, for dybest set giver det ikke ret meget information og mening. Rangordner spiller imidlertid en stor rolle for den type internationale undersøgelser, hvilket er særdeles vanskeligt at få ændret på. Og derfor indgår det da også i den måde, som vi undersøger tallene på: "Ligger vi højt eller ligger vi lavt?" Men i rapporten er vi bare gået dybere i tallene og har fået et mere nuanceret billede«, siger Jens Bruun.

Jens Bruun gør opmærksom på, at det er umuligt at tolke svarene uden at se på, hvilken sammenhæng svarene er afgivet i. Et højt tal kan være godt i én sammenhæng og skidt i en anden. Hvis en elev erklærer sin store tillid til de demokratiske institutioner, bliver det regnet for et positivt svar i undersøgelsen, men i den forbindelse er der stor forskel på, om eleven til daglig befinder sig i en dansk eller colombiansk virkelighed.

»Det er ikke tilfældigt, at vores projekt hedder politisk dannelse. Det gør det fordi, det ikke kun handler om demokrati. Politisk dannelse består af en vidensdimension, en tolerancedimension og en handlingsdimension, der så kan vægtes forskelligt i forskellige sammenhænge. Der er ikke nogle holdninger, der har patent på at være demokratiske, fordi det kommer an på, hvilke sammenhænge de indgår i. Graden af tillid til de offentlige myndigheder er i høj grad afhængig af karakteren af de offentlige myndigheder i de enkelte lande, og karakteren af ens holdninger til indvandrere er i høj grad afhængig af, hvad det er for nogle indvandrere, man har og hvor mange. Opfattelsen af, hvad det er nødvendigt at gøre for en borger, er afhængig af hvilke muligheder borgeren har i det enkelte land. Nogle af de steder hvor demokratiet halter mest, er de unge også mest interesserede i det og mest optaget af at deltage. I Danmark er der en del ting, man ikke ▶

- ▶ behøver at beskæftige sig med, og det giver sig udslag i tallene. Så selv om det her er en komparativ international undersøgelse, så er intet umiddelbart sammenligneligt. Der er mange af de ting, der bliver spurgt til, der ikke er på dagsordenen i Danmark. Undersøgelsen siger først og fremmest noget om, hvordan forskellige omstændigheder producerer forskellige holdninger blandt ungdommen. Og dermed kommer den i sidste ende til at spejle de enkelte lande.«

Demokrati eller tolerance?

Ind imellem kan de forskellige dimensioner kolliderer med hinanden og gøre talene meget fortolkningskrævende. Eksempelvis ligger danske elever lavt på en skala vedrørende holdning til indvandrere. Skalaen er bygget over en række spørgsmål om, hvorvidt eleverne er parate til at tildele indvandrere de samme rettigheder som danskere har, og her ligger de danske elever højt. Men spørger man til tolerancen overfor indvandrernes lyst til at fastholde deres sprog, kultur og religion, ligger eleverne relativt lavt.

»Det er ikke så underligt set i forhold til den danske debat på det her felt. Det bliver jo diskuteret i samfundet, hvorvidt indvandrer-kulturen og -religionen er demokratisk, for eksempel i forhold til kvinder. Så det er måske ikke underligt, at danske elever har et forbehold på det punkt.

Og det *kanne* jo være, at det ville styrke indvandrernes demokratiske muligheder, at de fik lært landets sprog. Så hvad er egentlig udtryk for det mest demokratiske sindelag? At mene at indvandrere skal bibeholde deres sprog og have lov til at være dem selv? Eller kræve at de lærer dansk som led i deres integration? Hvem er mest tolerante?«, spørger Jens Bruun.

»Man kan sige, at det er elevernes demokratiske bidrag til kulturel dynamik. Man skal ikke nødvendigvis bakke op om en fundamentalistisk bevarelse af kulturene inden for et samfund, men snarere spekulere i en fælles forandring. Etnisk forskellighed og demokrati er komplicerede størrelser at håndtere sammen. Men det er betingelserne. Man kan ikke forestille sig tingene holdt adskilt. I et demokratisk samfund skal man forholde sig demokratisk til etnisk forskellighed«, siger Jens Johansen.

Af rapporten fremgår det, at danske skoleelever ligger højt i tilliden til offentlige myndigheder og i respekten for kvinders politiske rettigheder. Men omvendt ligger de lavt på politisk interesse, og også lavt på interessen for politisk deltagelse – undtagen lige med lysten til at stemme, hvor de ligger meget højt. Der er altså en vis tendens til, at de enten ligger meget højt eller meget lavt. For eksempel er der stor forskel på opbakningen til demokratiet og lysten til at deltage aktivt.

»Et af de markante resultater er, at når det gælder partipolitisk deltagelse, så ligger vi meget lavt. Men det gør forældre-generationen også. Det viser bare, at det partipolitiske spiller en mindre og mindre rolle i folks ageren. Men i flere andre dimensioner vi undersøger, ligger vi også forbausende lavt. Så vi overvejer om

den måde, der er blevet spurgt på i den her undersøgelse, egentlig repræsenterer den måde, unge mennesker i Danmark tænker deres politiske ageren på. Det kan være, at der er nogle vigtige ting, vi slet ikke har fået med. Langt hen ad vejen bliver der tænkt ret traditionelt i den måde, der bliver spurgt på her: "Kunne du tænke dig at deltage i en demonstration, kunne du tænke dig at være med i et parti, kunne du tænke dig at skrive et læserbrev i en avis, kunne du tænke dig at samle ind til et godt formål osv." Men det spejler måske ikke dagsordenen i dag. Men omvendt kan vi konstatere en meget stor opbakning til det repræsentative demokrati, og det er ellers en af tidens påstande, at den er under forsvinden blandt unge mennesker. Der er tillid til, at demokratiet er et system, der fungerer godt, og som man ikke behøver at gøre så meget ved«, siger Jens Bruun og fortsætter:

»Det afspejler nogle helt generelle udviklingstræk i demokratiet. Det er en udvikling, der i højere og højere grad betyder, at partierne ikke repræsenterer befolkningen. Det er et alment problem. Man siger jo også, at højre/venstreopdelingen er under afvikling og at partiernes ideologiske fundament er ved at forsvinde. Billedet er blevet mere diffust.«

Demokratiske justeringer

Jens Bruun og Jens Johansen har svært ved at forestille sig, at vores demokratiske system nogensinde skulle kunne trues af os selv:

»De grupper, der i dag fører sig frem med antidemokratiske strategier, tegner på ingen måde en generation. Men de forsøger at legitimere deres handlen ved mangel på demokrati. I den forstand kan man godt sige, at det indebærer en advarsel til det politiske system om, at det skal sikre sig, at Danmarks deltagelse i internationale fora foregår under demokratisk kontrol. Så på den måde er det et signal, man skal tage alvorligt, men det er ikke et udtryk for en generel holdning blandt unge mennesker«, siger Jens Bruun.

Jens Johansen: »Man kan sige, at de autonomes demokratiopfattelse strider imod den repræsentative model, som vi spørger til i undersøgelsen. Og i den forbindelse skal vi være opmærksomme på, at de konkrete demokratisystemer måske skal justeres under indtryk af globalisering og de nye fællesskaber, der efterhånden etableres. På den måde kan man se det som et udtryk for et demokratisk sindelag, når man undlader at bakke op om bestemte former for demokratiske systemer.«

»De demokratiske systemer, som vi har opbygget, har vi opbygget inden for nationalstaten, og da nationalstaten alt andet lige får mindre og mindre betydning, så får de demokratiske institutioner, vi har opbygget i nationalstaten, også mindre og mindre betydning. Og så er problemet, hvordan vi får opbygget nogle nye. I den forbindelse kan man godt se stenkasteri osv. som et udtryk for, at vi lever i en svær tid for demokratiet. Hoveddagsordenen i EU er jo, hvordan vi får lavet en union samtidig med, at vi tilgodeser de nationale demokratier. Det er en konflikt, man ikke kan komme uden om«, siger Jens Bruun.

Jens Bruun mener, at de unge mennesker udtrykker deres politiske holdninger

på en anden måde i dag i forhold til tidligere, og det har undersøgelsen kun i mindre grad været i stand til at opfange:

»Politik for unge mennesker i dag er noget andet, end det var i gamle dage. Og det er sådan nogle ting, som man ikke spørger til her. Hvis du køber et æble, så tænker du over, hvor æblet kommer fra. Det kan være fordi, du går ind for økologi, men det kan også være, fordi det kommer fra et land, du vil støtte. Mange unge mennesker vil mene, at det at gå ud at handle er politisk, mens mange ældre mennesker ikke tænker sådan. Det gælder på mange andre områder. Hvis vi spørger unge mennesker, om de er interesserede i politik, så siger de nej, fordi de tænker politik som partipolitik. Men hvis vi spørger dem om politiske temaer, så kan de være voldsomt interesserede. Så hvis man får et resultat, der viser at danske unge ikke er interesserede i politik, så skal man tage det med et stort gran salt.«

Latent engagement

De to forskere føler sig temmelig overbeviste om, at danske unge er i stand til at mobilisere det fornødne politiske engagement om nødvendigt:

»Hvis det er den almindelige opfattelse, at det danske system ikke er korrumpet, så er man ikke så forhuppet på at interessere sig for det hele tiden, og det giver de her ekstreme markeringer: Stor tillid men ringe interesse for at blande sig osv. Man kan så spørge, hvad der vil ske med danskerne, hvis det viser sig, at det ikke længere forholder sig på den tillidsvækkende måde. Vil vi så gå i aktion? Det kan vi ikke sige noget om, for vi har kun spurgt under de givne politiske betingelser, som der er udbredt tilfredshed med. Men vi har en fornemmelse af, at der sagtens kan være et stort latent politisk potentiale og engagement i dansk ungdom. Men når de demokratiske omstændigheder er, som de er i Danmark, så er det ikke så mærkeligt, at det ligger uaktiveret«, siger Jens Johansen.

Jens Bruun og Jens Johansen konkluderer, at den danske folkeskole kan være godt tilfreds med de danske elevers resultater i undersøgelsen. De lever fint op til undervisningens målsætning på området, og de ting, som eleverne oplever som gode for demokratiet, er også de ting, som vi voksne anser for fremmende for demokratiet. Men hvis de to forskere skulle give et godt råd om, hvordan undervisningen kan blive endnu bedre, vil de råde folkeskolen til i højere grad at være opmærksom på forskelle i de to køns politiske dannelse. Blandt de baggrundsvariabler som de to forskere har beskæftiget sig med, har kønnet nemlig betydet forbavsende meget på adskillige punkter.

I den kommende tid vil de to forskere undersøge skolerne og skolelærerne for at se om det sociale miljø og undervisningen på skolerne influerer på den måde, eleverne udvikler deres synspunkter på. En rapport herom vil udkomme i 2002. Projektet fortsætter desuden med samme slags undersøgelse for gymnasieskolens afgangsklasser, hvor den politiske dannelse for alvor bliver etableret hos eleverne. Dermed bliver det ifølge Jens Bruun og Jens Johansen en endnu mere interessant undersøgelse end den foreliggende set i et politisk dannelsesperspektiv. Rapporten om gymnasieskolen forventes også at udkomme i 2002. ●

Politik for unge mennesker i dag er noget andet end det var i gamle dage. Mange unge mennesker vil mene, at det at gå ud at handle er politisk. Hvis du køber et æble, så tænker du over, hvor æblet kommer fra.

Blandt de baggrundsvariabler som de to forskere har beskæftiget sig med, har kønnet betydet forbavsende meget på adskillige punkter.

Professor Hal Koch holder forelæsning om Grundtvig.

Her i efteråret udkom antologien "Poetisk demokrati. Om personlig dannelse og samfundsdannelse" på Gads Forlag. Bogen, der er redigeret af Ove Korsgaard indgår sammen med tre andre antologier i et forskningsprojekt, der har haft til formål at undersøge relationerne mellem voksenuddannelse, folkeoplysning og demokrati i lyset af de forandringsprocesser, der præger det danske velfærdssamfund.

Med tilladelse af forfatteren og forlaget bringer vi her et uddrag af artiklen "Hal Koch – en republikaner i grundtvigiansk klædedragt".

FOTO: POLIFOTO

Sandheden er intolerant Af Ove Korsgaard

* Hal Koch har en eminent evne til at sammenfatte sine synspunkter i næsten ordsprogsagtige formuleringer. "Demokrati er en livsform", er en af hans mest kendte og slagkraftige udtryk. I sit kanoniske skrift siger han, at demokrati ikke lader sig indeslutte i en formel. »Det er ikke et system, eller en lære. Det er en livsform«. Dette synspunkt er siden blevet citeret utallige gange og næsten gledet ind som en del af den danske selvforståelse.

I traditionen efter Hal Koch er hans livsformsbegreb næsten blevet synonymt med dansk kultur. Mange har argumenteret for, at demokratiet i Danmark bygger på en særlig dansk livsform og en særlig dansk kultur. Men det er at vende Hal Koch på hovedet. Hvad han gjorde opmærksom på var, at demokrati er funderet i den europæiske humanistiske tradition: »Demokrati er en livsform, som man skal leve sig ind i, den livsform, som har bygget vor europæiske kultur op«, sagde han i en artikel. Det er ikke nationalitet, men humanitet der ifølge Hal Koch er demokratiets vigtigste forbundsfælle. Demokratiet bygger ikke primært på specifikke nationale, men på almene humanistiske principper.

Viljen til sandhed

Hal Kochs demokratiopfattelse bygger på en uløselig sammenhæng mellem ret, sandhed og samtale. »På den ene side den absolutte forpligtelse over for retten, det rigtige – og deroverfor den absolutte frigørelse for enhver dogmatisme, der vil hævde at have patent på retten, som ikke ved hvert nyt møde med mennesket vil begynde forfra i sokratisk uvidenhed og derfor er henvist til gennem samtale at finde vejen frem«.

Demokratiet er på den ene side baseret på metafysiske værdier, men på den anden side kan ingen ophøje sig til at være den store dommer. Alle kan i et demokrati stille spørgsmålstegn ved, hvad der er ret og uret, legitimt og illegitimt. Det er således den sokratiske uvidenhed, der er den grundlæggende værdi i demokratiet. Denne værdi er udtrykt i de institutioner, som opretholder den enkeltes ret til at deltage i debatten om ret og uret, og den enkeltes ret til at have og kræve sin ret. Kraftfeltet for disse institutioner er menneskerettighederne. Derfor hører menneskerettighederne til »det dyrebareste, menneskeheden gennem århundredernes møjsommelige kamp er nået frem til«.

Hal Koch er et fyrtårn i nyere dansk demokratidebat. Under og efter krigen fik han en særdeles fremtrædende plads i debatten om demokratiets karakter og vilkår. Hans bog "Hvad er demokrati?" fra 1945 blev en national kanon. Siden den udkom, er den blevet læst som et skrift, hvori der formuleres en særlig dansk opfattelse af demokrati.

Hal Koch

Hvis nogen – det være sig et flertal eller et mindretal – forgriber sig på disse rettigheder for i uvishedens navn endeligt at afslutte debatten, er det demokratiet, der går til grunde. Disse rettigheder er imidlertid afhængige af en bestemt etos, af en vilje til at søge sandheden. De rettigheder, som demokratiet sikrer, er med andre ord afhængige af noget, der ligger uden for demokrati, nemlig en sandhedsvilje.

Den tvetydige tolerance

Derfor er tolerance en tvetydig størrelse. Det er ikke ubetinget et plusord. I en berømt artikel "Om tolerance" taler Hal Koch ligefrem om, at tolerance er et af djævlens snedige påfund. Tolerance er en fortræffelig religion for alle dem, der intet tror og intet håber, for skeptikerne, men ikke for dem, der tror på sandheden; thi troen på sandheden er altid intolerant. »Elsker man sandheden, hader man løgneren«. Så enkelt er det! Man kan ikke tjene to herrer. »Den, der overvældes af sandheden bliver intolerant. Havde Sokrates været tolerant, var han bestemt ikke blevet henrettet«.

Hal Koch medgiver, at nogen måske forvirres af hans synspunkter, han er jo kendt som manden, der prædiker tolerance. Forvirringen skyldes i givet fald, at man ikke har bemærket, at han skelner skarpt mellem tolerance i det verdslige rige og det åndelige rige. Det verdslige rige er for Hal Koch den moderne sekulære stat, som han omtaler som en gave fra Gud. Med den demokratiske statsform bliver staten så at sige til ren form.

Hal Koch henviser til Grundtvig, der kun betragter staten som en form, »hvorunder menneskelivet med alle sine store kræfter skal udvikle sig så fuldstændigt og så frit som muligt«. Der skal være frihed for Loke såvel som for Thor. For at sikre den frie kamp, skal staten være værdineutral; den skal hverken være kirke eller skole, hverken tro eller moral; hvad staten skal sørge for er at skabe »brugbare rammer for en åndens kamp, den gør det muligt, at det virkelig kan blive en åndens ikke en magtens kamp«.

Ingen patent på sandheden

Med baggrund i krigens erfaringer understregede Hal Koch, at staten ikke skal sikre en bestemt religion, en bestemt politisk ideologi, en bestemt moral. Dette

synspunkt har fået fornyet aktualitet i lyset af den såkaldte multikulturelle udvikling. En demokratisk stat skal være tolerant, for at kulturerne kan forfølge sine egne mål. Polis skal sikre, at forskellige religioner, ideologier, moralopfattelser kan leve og virke fredeligt sammen ved at lægge en strukturel ramme for den argonale kamp, for samfundskampen. Polis skal bøje de forskellige idéer og interesser ind i et kampfelt og neutralisere og transformere voldsmulighederne fra det fysiske til det symbolske plan, fra 'sværdet' til 'ordet', som Hal Koch sagde. I polis skal der herske stor tolerance. Intolerance vil føre til undertrykkelse og ufred.

Men overfører man princippet om tolerance i polis til også at gælde spørgsmålet om sandhed og ret, vil resultatet blive, at man i tolerancens hellige navn lader alle anskuelser være lige gode. Alle katte vil blive grå. Hvad de absolut ikke er for Hal Koch. Der er forskel på sandhed og løgn.

Når man som voksen bliver optaget i polis, træder man ind i et rige, hvor alle er lige. Men dermed er man ikke undsluppet kravet om dannelse. Som voksen lever man også i et rige, hvor der er forskel på sandhed og løgn. I Hal Kochs optik er sandhedsviljen en forudsætning for demokratiet, men samtidig er den sokratiske uvidenhed en forudsætning for, at ingen i demokratiet tager patent på sandheden. ●

Parolen livslang læring gennem kompetenceudvikling har på ganske få år erobret den pædagogiske og uddannelsespolitiske dagsorden. Læring og kompetenceudvikling er kodeord for stort set alle pædagogiske og didaktiske processer, indsatser og ydelser, og også de aktuelle kodeord for Danmarks Pædagogiske Universitet. Men hvordan er viljen til kompetenceudvikling blevet en selvfølgelighed for ethvert menneske uanset alder, køn, politisk observans med videre? Lektor i idéhistorie fra Århus Universitet Jens Erik Kristensen ser selvfølgelighederne efter i sømmene.

Viljen til kompetenceudvikling

Af Jens Erik Kristensen

* I 1996 udsendte Undervisningsministeriet to rapporter: En om "Udvikling af personlige kvalifikationer i uddannelsessystemet", hvori læringsparadigmet generaliseres – og en anden om "National Kompetenceudvikling – erhvervsudvikling gennem kvalifikationsudvikling". I den sidste hedder det blandt andet:

»I videns- og servicesamfundet bliver løbende kompetenceudvikling en afgørende betingelse for, at virksomheder kan fastholde og forbedre deres konkurrenceevne. Øget globalisering, krav om hurtigere produkt- og procesudvikling, stigende forventninger fra kunder og forbrugere og stigende teknologisk udvikling (...) er blot nogle af de faktorer, der stiller virksomhederne overfor nye udfordringer (...). Det enkelte menneske, der er på arbejdsmarkedet eller under uddannelse oplever et tilsvarende pres om løbende kvalifikationsudvikling.«

Det er det sidste pres, der i dag lader sig sammenfatte i den nye dagsorden, der hedder "livslang kompetenceudvikling gennem læring". Dagsordenen indeholder en slet skjult udviklingstvang, hvis herkomst og alment accepterede nødvendighedsstatus, det er værd at se lidt nærmere på.

Kompetence er noget, vi hver især og som nation skal have for ikke at blive hægtet af på arbejdsmarkedet eller i den internationale konkurrence: Det er et krav, et uafvendeligt imperativ, der kommer udefra – dikteret af 'fremtiden', den teknologiske udvikling og/eller den globaliserede økonomi. Vort fremtidige uddannelsessystem – hvortil i dag også hører daginstitutioner og skoler samt voksenuddannelserne – skal sørge for at udstyre folk med disse kompetencer så meget og så tidligt som muligt, så de kan klare fremtidens krav til arbejdskraften på det højteknologiske arbejdsmarked. I tråd med Undervisningsministeriet skriver det selvbestaltede Nationale Kompetence Råd i deres første rapport i 1998 følgende:

»Kompetenceudvikling over hele livet er mere end et slogan. Det er en betingelse i videnssamfundets kappestrid på kompetencer. Og det stiller krav om institutionel og mental fornyelse fra forældre til vuggestuer over skoler til virksomheder og offentlige støttesystemer« (s. 46). Og det er baggrunden for, at det Nationale Kompetence Råd ligeledes kan skrive, at disse »står over for at skulle skabe sammenhæng og helhed i uddannelsessystemet fra vuggestue til efterud-

dannelse ud fra ny viden om læring og idealer om livslang læring« (s. 110).

Kravet om livslang kompetenceudvikling hænger ikke alene Det Nationale Kompetence Råd og Undervisningsministeriet. I de seneste år har der bredt sig en generel vilje til kompetenceudvikling i den private såvel som i den offentlige sektor – fra vuggestuepædagoger over virksomhedsledere til voksenundervisere. Og det gælder ikke alene Danmark. De nordiske lande, og betydelige europæiske og globale institutioner – EU, OECD og Unesco – har også taget 'læring' og 'kompetenceudvikling' til sig.

På tværs af nationale, politiske, professionelle og institutionelle forskelle har 'læring' og 'kompetenceudvikling' nærmest uforbeholdt fået status af mantraer, af hellige ord, der tillægges særlig frelsende og forløsende kraft. Og det, hvad enten det drejer sig om individers, virksomheders eller hele nationens fremtidige skæbne i den globale vidensøkonomi.

Nu er ordene 'læring' og 'kompetence' i sig selv ikke nye. Det interessante er imidlertid, at de i deres aktuelle brug og forbindelse i den altnivellerende formel 'livslang kompetenceudvikling gennem læring' har afviklet deres oprindeligt indskrænkede og mere præcise betydninger og har indledt en semantisk ekspansion.

Læringsbegrebet har løsrevet sig fra sin henvisning til undervisningsprocesser og indbefatter nu såvel formelle som uformelle processer, der starter senest ved fødslen. Og det gælder kompetencebegrebet, der endnu i 1980'erne fortrinsvis blev brugt i sin juridiske betydning af 'beslutningsmyndighed' eller i sin kognitivistisk indskrænkede betydning af evner og færdigheder i uddannelsespolitikken.

Begreberne er flydt ud og ind i hinanden. Nye interesser og rationaler er flydt ind i og gennemsyrrer det pædagogiske felt, som bliver mere og mere porøst og sammenflydende med andre felter: det terapeutiske, det økonomiske, det politiske og forvaltningsstrategiske.

Det er i dag alment accepteret, at læring og kompetenceudvikling er den nye oversættelseskode, der muliggør udvekslinger, bogholderi og sammenlignelighed mellem terapi, pædagogik, uddannelsespolitik, social- og arbejdsmarkedspolitik, moderne management og organisationsteori etc. Og det er tanke-

Jens Erik Kristensen er lektor, lic.phil., ved Institut for Idéhistorie, Aarhus Universitet

vækkende alene af den grund, at kompetenceudvikling også betyder en nivelering og afdifferentiering af de overleverede professioner i feltet. En børnepædagog, en skolelærer, en højskolelærer, en universitetslærer, en voksenuddanner, en personaleleder i det private eller offentlige laver i realiteten det samme i dag: drager omsorg for andres kompetenceudvikling og læringsprocesser.

Tilsammen bliver læring og kompetenceudvikling som sagt til livslang læring gennem kompetenceudvikling, hvilket gør mennesket til et ressourcereservoir, det gælder om at udnytte fuldt ud, fra start til slut. Børn fødes som 'kompetente børn' med ret til og krav på at få deres indre skat af kompetencer udviklet. Og under den nye dagsorden lader døden sig bestemme som 'livskompetencernes svækkelse' eller dårlig 'forvaltning af ens sundhedskapital'. Først i døden får man lov at hvile i fred – også for den velmenende omsorg for ens kompetenceudvikling, der ikke har andre endeligheder end døden bygget ind i sig.

Men hvordan er det gået til, at kompetenceudvikling er blevet den nye kerneydelse i al pædagogik og uddannelsespolitik? Et ofte gentaget svar er, at kompetenceudvikling er nødvendiggjort af overgangen fra industri- til videnssamfund, hvor der stilles nye krav til arbejdskraften. Dette svar rammer ikke, det bortforklarer snarere. Et lige så abstrakt, men dog mere rammende svar ville være, at kompetenceudvikling er den pædagogiske dagsorden, der svarer til individualiseringens og globaliseringens tidsalder: i kompetenceudvikling forenes den personlige selvrealisering med den økonomiske selvopretholdelse på arbejdsmarkedet: modernitetens frisatte individ er ikke blot personliggjort, men henvist til at realisere sin selvrealisering på markedet som ejendomsbesidder.

Under den nye pædagogiske dagsordens ikke-uenighed spiller neoeksistentielistisk selvrealisering sammen med neoliberalistisk optimering af den individuelle 'marketability'. Det er ikke længere formelle kvalifikationer til bestemte stillinger med indlagt karriereløb, der tæller, men personlige kompetencer til at løse situationsbundne projekter. Det forhold giver anledning til en ny måde at tænke forholdet mellem medarbejder og virksomhed på: Hvor man før på begge sider stræbte efter sikkerhed i ansættelsen, der forpligter virksomheden sig nu til at sikre medarbejderen 'employability'. Virksomhed og medarbejder veksler 'em-

ployability' og 'commitment' med hinanden gennem det udviklende arbejde, som både har til formål at kvalificere arbejdskraften og at tilfredsstille den enkeltes behov for selvrealisation, for på en gang at udvikle og fastholde vedkommende.

Arbejdskraftens personliggørelse er forudsætningen for disse rationalers virksomhed. Udbytningen er selv-villet – byttet er selvudvikling.

Der tegner sig et kort over kompetenceudviklingsbegrebets udbredelsesregi: På det virksomhedsøkonomiske område, der omfatter arbejdsmarkedet udmøntes det i den lærende organisation, som spejles i det udviklende arbejde. I den pædagogiske og uddannelsespolitiske sektor udmøntes det i kompetenceudviklingscentre og læringsmiljøer.

Og på den nye nationaløkonomiske dagsorden hedder det: Hvordan kan vi geare befolkningen til at kunne klare sig i den globale økonomi, nu hvor vi i en globaliseret verden ikke kan styre økonomien længere? Og svaret er: Vi må sikre konkurrenceevnen ved at fremme kompetenceudviklingen. Det selvbestaldede Nationale Kompetence Råd blåstempler og flyttes ind under Undervisningsministeriet. Uddannelsespolitik tenderer mod at blive national kompetenceudvikling til sikring af konkurrenceevne. Kompetenceudviklingen tænkes sammen med socialpolitik, hvor der ikke længere er tale om en redistributiv solidaritet, altså en omfordeling af goderne. Nu er der tale om en kompetitiv og produktionsorienteret solidaritet – 'competitive solidarity' – hvor den enkeltes 'marketability' skal sikres. Det er på den måde, man sikrer den nationale solidaritet. Der går nu en direkte linie fra det nationale til det individuelle niveau: Vi er hver især virksomhedsejere af vores humankapital. Den skal mobiliseres pædagogisk, forvaltes personligt og investeres nationaløkonomisk.

Der er mange gode grunde til, at et pædagogisk universitet skal beskæftige sig med læring og kompetenceudvikling, og der er masser af gode grunde til at omgås termerne varsomt og mistænksomt. ●

Undervisningsdifferentiering til alle Af Birgitte Bollmann

18

FOTO: POLIFOTO/CLAUS LUNDE

Hvordan skaber vi en undervisning, der tager højde for etniske minoriteters kulturelle og sproglige forudsætninger. Princippet om at differentiere undervisningen er en løsning, der ikke alene kan hjælpe etniske danskere, men også integrationen af andre etniske minoriteter i det danske flerkulturelle samfund, mener lektor Christian Horst.

* En somalisk gymnasiepige finder forfatteren Jan Sonnergaards tekster krænkende. Hvad gør man så når lærer? Tilpasser undervisningen til pigens kultur ved at fjerne novellesamlingen "Radiator" fra læseplanen? Eller tilpasser pigen til dansk kultur ved at tvangsfodre hende med Sonnergaard, Panduro og andre udtryk for dansk frisind?

Kultursociolog Christian Horst, lektor ved Danmarks Pædagogiske Universitet, mener ikke, at man kan stille spørgsmålene sådan, da disse måder at spørge på enten gør pigens kultur til en uacceptabel afvigelse eller blot lader stå til. For Christian Horst drejer det sig overordnet om, at det flerkulturelle samfund kræver et opgør med de stereotype og indforståede måder at tale om os og dem på. Altså om os danskere som en homogen gruppe og så de andre, de etniske minoriteter, som en tilsvarende homogen gruppe.

»Opgøret skal synliggøre, at sproget også bruges i en mere subtil magtkamp. Dybest set handler det om retten til at konstruere virkeligheden. De etniske minoriteter træder jo ind i et samfund, hvor langt de fleste sociale felter allerede er udfyldt af sproglige og sociale normer. Hvis vi som danskere betragter vore egne forudsætninger som 'naturlige', altså som at de ikke står til genforhandling, så vil vi automatisk formidle en undertrykkelse og en marginalisering af de etniske minoriteter som 'anderledes' - mange gange endda uden at ville det«, siger han.

Undervisningsdifferentiering til alle

Men hvordan skabes der plads til etniske minoriteter i undervisningssammenhænge?

»Undervisning af børn i et flerkulturelt samfund kræver gentænkning af undervisningsdifferentiering i et større og mere rummeligt normalitetsbegreb, der omfatter det flerkulturelle. Det krav gælder i dag undervisning af alle børn. En lærer, der er blevet bedre til at differentiere sin undervisning – med udgangspunkt i børnenes forudsætninger – er blevet bedre klædt på til at undervise *alle* børn«, siger Christian Horst:

»Helt generelt må man sige, at det er lærerens ansvar at tilrettelægge og perspektivere undervisningen sådan, at den enkelte elev får de nødvendige forudsætninger for at kunne tilegne sig en tekst: Læreren skal aktivere den sociale, kulturelle og

kundskabsmæssige baggrund, som relaterer sig til barnet. Det gælder altid. Også i en klasse af udelukkende etniske danske børn skal undervisningen differentieres«, siger Christian Horst.

Han skelner mellem *kompensatoriske* og *transformative* løsninger på et undervisningsforløb. I det kompensatoriske forløb søger læreren at råde bod på alle elevens fejl og mangler. For eksempel den somaliske piges ikke-kendskab til danske værdier om kulturradikalt frisind.

Præmissen i det kompensatoriske undervisningsforløb er altså, at det er eleven, der har fejl og mangler og derfor skal korrigeres, støttes og hjælpes på plads igennem lærerens indgreb.

Den transformative løsning går derimod ikke ud fra, at der er fejl og mangler på eleven. Tværtimod ændres selve systemet – værdigrundlaget, måden at tænke på – samtidig med at læreren, sammen med eleven og i dialog og respekt for andres måder at gøre og tænke tingene på, anviser en løsningsmodel – uden at tabe fag- og dannelsesmål af syne.

Otte forskellige modersmål

Hvad kan én lærer gøre med en klasse med otte forskellige modersmål? Stiller projekt 'transformative løsninger' ikke alt for høje krav til den enkelte lærer i sådan en situation?

»Situationen som den er nu - for eksempel med otte forskellige modersmål i en klasse og børn, der også generelt har behov for differentieret undervisning – er en frustrerende situation, som læreren ikke kan klare alene, og hvis han prøver kræfter med den, bliver han hurtigt udrændt. For at overleve en sådan situation er læreren nødt til at forsimplere sprog og begreber for at kunne forklare komplekse sammenhænge. Og hvad sker der så? De ressourcestærke elever vil hurtigt blive urolige, kede sig. Føle at de ingen udfordringer får. Og så ved vi, hvad der sker: Børnene af de ressourcestærke danske forældre forsvinder til andre skoler. De er altid de første, der smutter. Så følger børnene af de ressourcestærke etniske minoritetsforældre. Tilbage er en 'sort skole'«, siger Christian Horst.

Men det kan lade sig gøre også at differentiere undervisningen i forhold til etniske minoriteter, mener Christian Horst. Han henviser til FUR-projekterne 1980'erne, Undervisningsministeriets integrations-

projekter, der løb fra 1994-1998, samt de nyligt afsluttede skolegruppieforsøg i København. Resultaterne viser, at når man ikke bare taler om differentieret undervisning, men fra centralt hold faktisk støtter den type af undervisning, så virker den.

Kort fortalt: Hvis et barn med dansk som andet-sprog hurtigt skal bringes op på sine dansktalende kammeraters niveau, hvad angår sprogkompetence, så gælder det om at møde den enkelte elev sprogligt, præcis hvor det er, i stedet for at præsentere det for en danskundervisning tilrettelagt efter de dansktalende børns sprogkompetencer. Samtidig er det vigtigt at sikre, at barnet følger trop i for eksempel matematik. Hvis barnets modersmål er tyrkisk, kan det være en rigtig god idé også at inddrage undervisning i matematik på tyrkisk. Det handler om at sikre, at barnet ikke er håbløst bagefter i alle andre fag, samtidig med at de sproglige kompetencer udvikler sig.

En ghetto i Hellerup?

Evalueringen af Undervisningsministeriets integrationsprojekter viste faktisk - helt i tråd med forskningsresultater fra andre steder i verden - at der ikke findes en bestemt kvote for, hvor mange fremmedsprogede børn en klasse kan rumme. Det handler om, hvad der faktisk foregår i undervisningssituationen, og hvorledes denne er tilrettelagt.

»Det afgørende i integrationsprojekterne var at bruge børnenes sproglige og kulturelle forudsætning i en gruppemæssig sammenhæng. For eksempel blev børn i et bestemt skoledistrikt med forskellig etnisk baggrund tilbudt undervisning af en tosproget lærer med samme modersmål som børnene. Her lykkedes det. Man kunne således konstruktivt bruge det forhold, at etniske minoriteter nogle steder bor relativt tæt, i en pædagogisk-didaktisk refleksion over forskellige distrikters faktiske flerkulturelle sammensætning – og ikke gå bagover af frygt for en ghettodannelse. For hvad forstår man ved en ghetto? I hvert fald ikke ambassadekvarteret i Hellerup. Fordi 'vi' – altså den etniske danske majoritet – har konstrueret sproget sådan, at en ghetto betyder noget urent, anormalt og uacceptabelt. I stedet for bare objektivt at betyde bo i nærheden af hinanden. Danskere i udlandet bor i kolonier, mens socioøkonomisk ressourcetsvage etniske minoriteter bor i ghettoer«, siger Christian Horst. ●

Den nyuddannede lærer har store forventninger til samarbejdet med de nye kolleger. Men han skal ikke regne med den store hjælp fra kollegerne på lærerværelset.

Lærerværelset Af Steen Bruun Jensen

* Det har jo aldrig været sjovt at være den nye dreng i klassen. Men det er nu heller ikke specielt sjovt at være 'den nye dreng' på lærerværelset, når man står dér som nyuddannet den første skoledag og gerne vil respekteres af sine nye kolleger, men i virkeligheden identificerer sig med eleverne og måske synes, at man slet ikke har gjort sig fortjent til titlen kollega endnu.

Sådan er der ganske mange, der har det, viser de undersøgelser som gæstelektor Martin Bayer og projektforsker Ulf Brinkkjær, Danmarks Pædagogiske Universitet, har lavet over de nyuddannede folkeskolelæreres allerførste tid i den danske folkeskole.

Her nogle uger inde i skoleåret sidder de fleste nyuddannede og spekulerer over det faglige, hvordan de skal undgå at løbe tør for stof midt i timen, lære 120 navne, tackle den uartige Peter og hvordan de skal samle mod nok til at tage kontakt til forældrene. Det er temmelig udmattende, og de bliver lettere irriterede på uddannelsen over, at de ikke er bedre forberedt til den type opgaver. Men uddannelsen vil svare tilbage på den netkonference, som de har oprettet for at opfange de nye læreres problemer, at der er nogen ting, man kan lære på seminarier, og der er andre ting, som man ikke kan lære.

Og hvem vender man sig så imod? De nye kolleger?

Lærerværelset

De fleste nyuddannede lærere regner en god elevkontakt for det væsentligste succeskriterium i jobbet, men det er faktisk ikke på det punkt, det er sværest at få tingene til at køre. Mange vil opleve, at det etablerede skolesystem og de etablerede lærerkulturer på ingen måde gør livet lettere for den nyuddannede. Blandt andet kræver det sin mand at begå sig på lærerværelset.

Martin Bayer: »Det er svært at finde ud af, hvem der kan og ikke kan støtte en. Der er en kultur på et lærerværelse, der gør, at den nye for eksempel ikke

står og siger: "Vi vil have mere undervisningsdifferentiering". Det er bedre at gøre det end at sige det. Nogle af de dygtige lærere, vi har talt med, siger, at de ikke delagtiggør resten af kulturen i, hvad de går og gør. De holder det for sig selv. På den måde er det svært at få adgang til, hvad det er, de dygtige lærere kan og gør. Man kan selvfølgelig spørge dem, men man skal selv tage initiativet. Og så er der ikke officielt faste pladser på et lærerværelse, men det er der så alligevel. Det er der nogen, der må registrere meget kontant. Kaffekoppen bliver flyttet osv. Det er en hård socialisering, der er i faget.«

Generationskamp

»Det er ikke nødvendigvis svært at komme ind på et lærerværelse, men man kan blive snydt af, at den formelle struktur er meget flad. Man skal ikke mænge sig for meget, og man skal helst ikke sige noget på møder. Der er nogle bestemte veje, man må gå, hvis man ikke vil kæmpe på alle fronter. Dertil kommer, at generationsmæssigt er opdelingen meget stærkere end andre steder, så der er også et 'generations-clash' i nogle af de former, som konflikterne får«, siger Ulf Brinkkjær. »De nye lærere bliver tit ansat enkeltvis, og man fungerer bedst i jobbet, når man har en eller anden man kan sparre med. Men det er svært at finde nogen på sit niveau med mindre man er ansat i en stor gruppe. Så man står meget alene. Det er i flere år blevet sagt, at lærere arbejder mere og mere sammen og bryder klasserne op, og det gør man også i et eller andet omfang, men langt mindre end man går og bilder sig selv ind. Som ny lærer skal man også forvalte dobbeltheden mellem den her selvforståelse og praksis.«

I bund og grund er man alene

Martin Bayer: »Nogen møder de nye kolleger med 'sink-or-swim-princippet'. Men vi kan se i vores undersøgelser, at kollegerne kommer til at betyde mindre og mindre for den nye lærers arbejde. Vi har

spurgt dem tre gange, hvordan de vægter kolleger, ledelse, børn og forældre i forhold til deres arbejde, og kollegerne får mindre betydning hen ad vejen. Det tyder på, at de har overvurderet, hvad de kan bruge dem til. De får et voksen- og lærerperspektiv efterhånden og distancerer sig. De skal lære af det de går og gør. Desværre er det rum, hvor de har mulighed for at diskutere den læring, stort set ikke til stede. Der er seminarier, der tilrettelægger hvad de kalder en femte årgang, hvor man kan diskutere på netkonferencer, men det er stadig en individualiseret kultur. Det ligger selve organisationen af arbejdet også op til. Man underviser i vid udstrækning alene. Det kan godt være, at man arbejder i teams, når man tilrettelægger undervisningen, men i bund og grund er man alene som ny lærer.«

De to forskere gør opmærksom på, at de nye læreres startvanskeligheder langt hen ad vejen er en del af jobbet betingelser:

»Hvis man nu valgte at sige, at det ikke er det første år af deres erhvervskarriere, men det sidste år af deres uddannelse, så ville man betragte det anderledes. For der er ingen tvivl om, at man ikke kommer ud som udlært håndværker, når man forlader seminarier. Og i den forstand kommer man til at slide en del de første par år. Det kan være en svær erkendelse, for man kommer med en forventning om, at man er færdiguddannet«, siger Ulf Brinkkjær

Der er gode grunde til at gøre, hvad man kan for at lette overgangen for den nyuddannede lærer. Ifølge de to forskeres undersøgelser siger ca. 20 procent af de nyuddannede lærere, at de ikke ser sig selv i folkeskolen om 3-4 år, og andre undersøgelser siger, at det står endnu værre til.

Martin Bayer og Ulf Brinkkjær's undersøgelser er lavet i forbindelse med forskningsprojektet »Professionslæring i praksis«, der beskæftiger sig med lærere og pædagogers erhvervsdebut. Projektet afrapporteres i løbet af efteråret. ●

3+1

14.11
2001

4

SPROG

SEMINAR

NORDISK

ANTOLOGIER

Ph.d.-stipendier ved Den regionale Forskerskole ØST

Der er opslået tre ph.d.-stipendier i sprogvidenskabelige emner ved Den Regionale Forskerskole ØST i Sprogvidenskab, og der opslås desuden et samfinansieret stipendium under forudsætning af de bevillende myndigheds godkendelse. For alle fire stipendier gælder at ansøgningsfristen er 1. november, og at tiltrædelse kan ske fra og med 1. januar 2002. Der vil senere blive opslået yderligere 2 samfinansierede stipendier.

Den Regionale Forskerskole ØST i Sprogvidenskab er et samarbejde mellem sprogmiljøerne på Danmarks Pædagogiske Universitet, Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København, RUC og sektorforskningsinstitutionerne Center for Sprogteknologi, Dansk Sprognævn og det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Den regionale skole samarbejder med de to andre regionale skoler, som er under oprettelse, og med den nationale forskerskole i sprogvidenskab og kommunikation i Odense.

Der er for skolen udpeget følgende satsningsområder:

- funktional lingvistik
- datalingvistik
- sociolingvistik, sprogpolitik, diskursanalyse, pragmatik og sprogbrugsanalyse, sprog og kultur samt sprogforandrings teori
- anvendt sprogvidenskab, særlig læseforskning, døves tegnsprog og sprogpatologi
- leksikografi og filologi
- fremmedsprogsforskning, herunder dansk som fremmed- og andetsprog og oversættelsesteori samt tolkning

Ansøgere til de tre forskerskolestipendier må selv placere deres projekt inden for et eller flere af disse satsningsområder. Ansøgere til det samfinansierede stipendium, som er knyttet til Dansk Sprognævn, skal desuden placere deres projekt inden for området moderne dansk sprog. Ansøgere bedes benytte ansøgningsskemaet fra den institution, hvor de ønsker indskrivning. Ansøgere, der ønsker tilknytning til Danmarks Pædagogiske Universitet kan henvende sig til ph.d.-studienævnets sekretær Nina Rasmussen på telefon 39 66 32 32 + 2535.

Utilpassede unge

Når både man selv og verden omkring én ændrer sig hurtigt, så kan det være vanskeligt at finde fodfæste. Det er den situation mange teenagere befinder sig i. Selv om de ser voksne ud, er det ofte bare en 'forklædning', og deres indsigt og kompetencer i medmenneskelige forhold er stadig noget usikker. Teenagerne har brug for forståelse og støtte i deres sociale og emotionelle udvikling til at blive "et rigtigt menneske".

Danmarks Pædagogiske Universitet, Efter- og videreuddannelsen, har arrangeret tre seminarer, der handler om teenagere og deres sociale og emotionelle udvikling, og om hvordan de voksne, der professionelt arbejder med teenagere, kan støtte dem i denne fase af deres liv. De to seminarer har allerede fundet sted, men det sidste - "Utilpassede unge" - kan man stadig tilmelde sig. Det foregår på Danmarks Pædagogiske Universitet onsdag den 14. november og handler om udviklingen af socialpædagogiske tiltag over for utilpassede unge. På seminaret vil det specialpædagogiske program NY START blive præsenteret.

Yderligere oplysninger på www.copenhagen.dpu.dk under Konferencer/temadage

Livslang læring og realkompetence

Der er stor international interesse for livslang læring. I den sammenhæng er spørgsmålene om, hvordan forskellige former for læring spiller sammen med forskellige former for kompetence, blevet højaktuelle.

Det er baggrunden for, at Styringsgruppen for Nordisk folkeoplysnings- og voksenundervisningssamarbejde (FOVU) sidste år igangsatte en kortlægning af de nordiske landes initiativer knyttet til realkompetence.

Kortlægningen, der er foretaget af Nordens Folkliga Akademi bistået af en referencegruppe med professor ved Danmarks Pædagogiske Universitet Bjarne Wahlgren som formand, er nu afsluttet og offentliggjort i en rapport, der er udkommet i Nordisk Ministerråds skriftserie TemaNord.

Kortlægningen viser blandt andet, at der i alle nordiske lande er en stigende interesse for at inddrage et bredt kompetencebegreb i uddannelsesplanlægningen, og at denne interesse har udmøntet sig i en lang række initiativer. Men samtidig konstaterer man, at begrebet realkompetence ikke har nogen fælles nordisk definition eller betydning, og at der dermed også er store forskelle i de nordiske landes opfattelser af, hvordan realkompetencen skal måles og vurderes i forbindelse med adgangen til uddannelsessystemet.

Rapporten kan rekvireres gennem Nordisk Ministerråd, tlf. 33 96 02 00.

Voksenuddannelse, folkeoplysning og demokrati

I foråret afsluttedes forskningsprojektet "Voksenuddannelse, folkeoplysning og demokrati", der undersøgte relationerne mellem voksenuddannelse, folkeoplysning og demokrati i lyset af de forandringsprocesser, der præger det danske velfærdssamfund. Hele fire antologier er udkommet med hver sin indfaldsvinkel til det overordnede tema. Alle redte i maj udkom "Ildræt, krop og demokrati" (redigeret af Ove Korsgaard, Bo Vestergaard Madsen og Niels Kayser Nielsen), og her i løbet af efteråret er de sidste tre udkommet. Det drejer sig om "Voksenundervisning under forvandling" (redigeret af Jørgen Gleerup), "Livslang læring og pædagogik" (redigeret af Lotte Rahbek Schou), samt "Poetisk demokrati. Om personlig dannelse og samfundsdannelse" (redigeret af Ove Korsgaard i samarbejde med Uffe K. Jonas). Alle fire bøger er udkommet på Gads Forlag.

Informationsteknologiens potentialer er ikke realiseret. Hverken pædagogisk eller samfundsmæssigt. Vi har endnu det bedste til gode. Men det kræver politisk vilje at få det frem, siger lektor Søren Langager.

En ny dannelsestid i et nyt kaos Af Henrik Palle

* Når informationsteknologiens mere dagligdags former beskrives, er ord som kaotisk, uoverskuelig, usystematisk og anarkistisk hyppigt forekommende. Informationerne på World Wide Web ligger 'hulter til bulter'. Unge mennesker chatter i 'øst og vest' i chatrooms uden klar geografisk forankring eller bevæger sig rundt i mystiske spiluniverser befolket med sære væsner. »Verden er blevet kaotisk på ny. På ny intonerer heftige klange«, skrev digteren Tom Kristensen i symboldigtet "Landet Atlantis" allerede i begyndelsen af forrige århundrede. Det kaos, Kristensen henviser til, var den moderne verden, således som den tog sig ud efter Første Verdenskrig: En virkelighed med film, telefoner og flyvemaskiner som det modernes symboler – noget vi ret hurtigt vænnede os til. Det ny kaos, som vi endnu ikke har lært at forholde os til, er informationsalderens lydløse teknologiske syndflod, som har oversvømmet offentlighed, privatsfære og erhvervsliv med bits og bytes og gjort computere til så godt som alle menneskers daglige arbejdsredskab, kommunikationsinstrument og legetøj.

Og meningerne om dette er i den grad delte. Nogle ser det som et ubetinget gode med al denne teknik og de uendelige mængder af information, som bliver tilgængelige for alle og enhver. Men andre er bekymrede, angste og urolige over, hvad teknologien gør ved os og vores måde at være mennesker på. Ikke mindst med hensyn til ungdommen. De unge bliver ukoncentrerede, mister evnen til at fokusere – og bliver måske uddannelsesmæssigt tabere af den grund, lyder det.

Sidstnævnte holdning skal man ikke forvente at høre, hvis man spørger cand.mag. i dansk og pædagogik og lektor på Danmarks Pædagogiske Universitet Søren Langager. Han har indtaget en bevidst positiv holdning til teknologien og de muligheder, den åbner for læring.

»Når man ser på den måde, hvorpå informationsteknologien beskrives i dag, er det påfaldende, hvordan billedet af den, ligner billedet af de unge mennesker, man har problemer med i undervisningssystemet. Flere og flere unge bliver marginaliserede i dag; men spørgsmålet er, om ikke det skyldes selve den undervisnings- og læringskultur, vi har raffineret op gennem de sidste hundrede år. Den baserer sig jo i den grad på lineær progression i indlæringen, på samtidig tilstedeværelse – men vores verden, og de nye digitale medier, er jo karakteriseret ved netop asynkronitet, ikke stedbundethed – præcis det som også gør sig gældende for de børn og unge, der har problemer i skolesystemet«, siger Søren Langager.

Viden på egne præmisser

Udgangspunktet for Søren Langager er 20 års socialpædagogisk forskning og erfaringer med især tre specialgrupper: sindslidende, ikke bogligt begavede og adfærdsvanskelige eller som han selv kalder dem, de skæve, de anderledes og de veloplagte. De sindslidende, som ikke kan forholde sig til det lineære i læringskulturen og samfundet i det hele taget, de anderledes, som får problemer, fordi de ikke behersker det skriftsprog, der er alfa og omega i det industrielle samfunds læringslogik, og endelig de veloplagte, som godt vil og kan selv, men som bare vil noget andet og gør det. I den måde vi har tilrettelagt vores samfund på, passer disse grupper ikke ind; men det kunne de måske komme til, hvis vi tog ved lære af dem og informationsteknologien, mener Søren Langager.

»Vi står i et skisma i dag, som går ud på, at der tegner sig konturer af nogle nye indlæringsmuligheder – det man kalder for vilde læreprocesser – som har vanskeligt ved at sætte sig igennem, fordi man overfører de gamle strukturer til den ny teknologi. Nettet,

chat og andre digitale medier egner sig til, at man tilegner sig viden på egne præmisser ved at gå på opdagelse efter det uventede og tillægger dette en værdi; men brugen af informationsteknologi i undervisningssystemet har ikke den præmis med. Tværtimod ser vi bare, at teknologien indpasses i de eksisterende strukturer og bruges til blot og bar automatisering af traditionelt arbejde. Tekstbehandling har stave- og grammatikkontrol, man tilsætter lidt billeder og lyd til traditionel tekst og kalder det for multimedia, eller man sender tekst og billeder via nettet og kalder det fjernundervisning. Men i selve strukturen har man intet ændret, og man satser stadig på indlæring af de hævdundne færdigheder som læsning, skrivning og regning. Og fordi man ser en øget marginalisering i skolen, bliver der rejst krav om stramning: Forældre skal lære at opdrage deres børn, lærerne skal fokusere mere på færdighedsindlæring og så videre. Men det fører blot til, at man producerer endnu flere grupper af tabere. Og det til og med i en tid, hvor selve normaliteten anfægtes, hvor det så at sige bliver mindre og mindre normalt at være normal«, siger Søren Langager.

Ifølge Langager har vi slet ikke blik for en række af de andre kompetencer, som de marginaliserede grupper besidder og som de blandt andet demonstrerer i deres omgang med informationsteknologien. Fordi de fungerer efter en anden logik. Som eksempel nævner han computerspil, der ofte stiller meget høje krav til spillernes abstraktionsevne, og som fordrer både intellektuelle og motoriske færdigheder. Eller manøvrering på nettet der på én gang nødvendiggør fokus og det modsatte.

»Der er tale om særdeles relevante kompetencer. De er blot ikke meriterende, fordi de udspringer af en ganske anden logik. Og her er vi igen ved sammenhængen mellem beskrivelsen af de digitale medier; det handler om at gå på opdagelse, om mangel

Det ny kaos, som vi endnu ikke har lært at forholde os til, er informationsalderens lydløse teknologiske syndflod, som har gjort computere til så godt som alle menneskers daglige arbejdsredskab, kommunikationsinstrument og legetøj.

på koncentration. Hvis man er i besiddelse af sådanne færdigheder er man måske bedre i stand til at gå på opdagelse i en uoverskuelig verden, sådan som små børn gør det. De kan springe fra det ene til det andet og det tredje og skabe en meningsfuld syntese af det. Hvis vi anerkendte sådanne kompetencer og integrerede dem i vort uddannelsessystem, ville vi kunne integrere langt flere», siger Søren Langager.

I en sådan snak om omkalfatring af uddannelsessystemet kommer man selvfølgelig ikke uden om skolelærerne. Og det har da heller ikke skortet på kritikken af denne faggruppe i de senere år. Men Søren Langager mener ikke problemet ligger dér:

»Lærerne er jo blot agenter for omverdenens direkte forventninger. De er under pres fra det politiske i form af forældrebestyrelser og undervisningssystemet. Og her mødes de med krav om re-traditionalisering af undervisningsformerne, hvilket i virkeligheden blot afspejler et misforhold mellem kulturen og den faktiske verden. Forståelsen af læring er smal og stadig bundet op omkring eksempelvis skriften: Men med informationsteknologien har vi jo fået en unik ressource til at sætte os ud over dette forhold. Teknologien giver os jo et såkaldt monomedium«, siger Søren Langager.

Viljen til at kommunikere

»Monomedium vil sige noget, der gør det muligt automatisk at oversætte fra én kommunikationsstruktur til en anden. Eksempelvis gør syntetisk tale det muligt at tale til sin computer i stedet for at bruge tastaturet. Og kan man ikke læse, er computeren i stand til at læse teksten op. På et tidspunkt vil teknologien også kunne simultanoversætte mellem forskellige sprog. Og alt dette kommer til at betyde, at beherskelsen af de traditionelle kommunikationsfærdigheder bliver sekundær. Det centrale bliver i

stedet evnen til at ville kommunikere – det at man vil sige noget til nogen. Og det er et fantastisk nybrud i forhold til en logik, der ellers har eksisteret siden Gutenberg opfandt bogtrykkerkunsten«, siger Søren Langager.

At dette er fremtidsmusik er Søren Langager sig dog uhyre bevidst. Men han fastholder, som han siger det, »en bevidst jubeloptimisme i tilgangen«.

»Men der er selvfølgelig massive interesser i at fastholde de digitale medier i det traditionelle samfund for derved at bevare dette. Blandt andet den internationale monopolkapitalisme og koncerner som eksempelvis Microsoft og andre IT-giganter. Derfor skelner jeg også meget bevidst mellem et aktuelt nu og så et længere perspektiv: Et er og et kunne være. Men det må kunne lade sig gøre. Naturligvis lader det sig ikke gøre 'over night' sådan at lave det hele om. Men det bør være muligt at implementere nicher i læringskulturen, hvor en mere eksperimentel tilgang nyder fremme«, siger Søren Langager.

I dag er det ifølge Søren Langager stadig sådan, at computeren opfattes som en kombination af en skrivemaskine og et fjernsyn. Og derved fastholdes teknologien som et redskab i det traditionelles tjeneste.

»Imidlertid åbner teknologien for nogle helt nye dannelsesprocesser. Man får så at sige hele dannelsesvejen forærende, fordi det lige med ét ligger foran næsen på dig – det hele. I og med at færdighedsindlæringen bliver sekundær åbnes muligheden for, at det, som ellers har foregået i pauser, stilles i centrum: Filosofien, historien, fortællingen. Hele det æstetiske felt. Ved at surfe rundt på nettet, kan du sammensætte din egen historie. Til gengæld skaber det så også nogle andre problemer. Man bliver nemlig i en sådan situation nødt til at opprioritere den kritiske sans. Forudsætningen for det dannede menneske er det kritiske menneske. Skolens opgave vil være at stimulere det kritiske element og lære

folk, at de kan få viden om verden«, siger Søren Langager.

Det kræver imidlertid, at den generelle holdning til teknologien ændrer sig. For folk er alt for optagede af de negative sider.

»De fleste ser kun problemerne og opfatter mange sider af teknologien som u hensigtsmæssige. Udover det 'smarte', altså stavekontrol og så videre, rettes opmærksomheden mod teknologiens forstyrrende karakter. Mobiltelefoner, der ringer hele tiden. E-mail som forhindrer folk i at passe deres arbejde. Chat, hvor man ikke ved, hvem man i virkeligheden taler med. Men man overser, at eksempelvis sindslidende kan have god gavn af e-mail, og at mange af de marginaliserede unge kommunikerer på livet løs ved teknologiens hjælp. Der er et potentiale i teknologien, hvis vi vælger at realisere det. Det kræver bare vilje. Ikke mindst politisk. Og så kræver det, at man holder op med at tale om så og så mange computere og i stedet begynder at tænke over, hvordan vi kan bruge de digitale medier positivt. For vi kan realisere en ny dannelseskultur på grundlag af kaos«, siger Søren Langager. ●

»Læring er elevens og ikke lærerens ansvar. Læring er det stykke arbejde den studerende selv skal gøre. Undervisningen kan ikke i sig selv gøre en forskel. Man kan trække hesten til vandet, men ikke tvinge den til at drikke«.

Skriverier

* Jeg var ikke ansat mange dage på Danmarks Pædagogiske Universitet før jeg blev stukket dette dogme op i hovedet. Folk nærmest flokkedes for at lære mig, at tale rigtigt om læringens kunst. Herre Gud, jeg vidste jo ikke bedre, syntes de at sige. Venlige mennesker påtog sig derfor opgaven at lære mig det første bud på stedets stentavler.

I en vis forstand har jeg selvfølgelig måttet sande, at de havde ret. På trods af gentagne forsøg på at undervise mig i sagens rette sammenhæng, lærte jeg jo aldrig lektien, det vil sige forstod og anammede den. På den anden side lærte jeg – ved at blive belært herom – at sådan var dogmet, den første læresætning. Så lærte litaniet udenad, gjorde jeg vel alligevel. På trods af mine »læremestres« intentioner kom de således uafvidende alligevel til at lære mig noget. Eller rettere, de bekræftede mig i min vranglære, at det selvfølgelig er muligt gennem undervisning at lære nogen noget.

Jeg har derfor altid villigt underkastet mig enhver form for undervisning, læs: Gået ind mellem andre for at blive vist, hvorledes verden set med deres øjne tog sig ud. I særlig grad har jeg imidlertid dyrket den undervisning, som kan blive én til del, dersom man dykker ned i bøgernes uendelige univers. Jeg er nemlig aldrig rigtig kommet mig over den første forelskelse i skriftligheden, siden jeg lærte at læse ved at læse min storebrors skolebøger.

Hvilken gave, tænkte jeg, nu åbner verden sig. Og jeg blev grebet af den syge, der hedder bibliomani. En sygdom, der ytrer sig ved at bøger står i dobbelte lag eller ligger på gulvet. Eller når man som Umberto Eco må understøtte gulvet i sin lejlighed med ståldragere.

Jeg fornemmede nemlig tidligt, at bøger par excellence er det, vi virkelig kan blive kloge og lære noget af. Erfaringen tilsagde mig, at lærerne stod og sagde så meget flygtigt sludder. Teksterne – romanerne, digtene, musikstykkerne, billederne, skulpturerne – derimod, holdt én fast. De vedblev at være dér, og for hver gang jeg tog en holmgang med dem, åbnede de sig en anelse mere på klem, sagde mig lidt mere.

At spørge mig om hvilken bog, jeg for nærværende slet ikke kan undvære, er derfor det samme, som at spørge mig om det umulige: At skulle vælge mellem bøger, jeg for de flestes vedkommende slet ikke engang mere kan huske, hvad handler om. Samtidig med, at jeg ikke ret godt kan udøve min metiér, at skrive, uden at de står dér bag min ryg og summer svagt mumlende. Hvorfor jeg da heller ikke er i stand til at skrive andre steder end dér, hvor de står, nemlig hjemme. Jeg kan jo ikke undvære dem og hader derfor også at låne dem ud. Ligesom jeg ikke vil låne andres bøger. Jeg glemmer nemlig at aflevere dem!

Én bog ville jeg dog gerne være foruden: Kierkegaards skrift om "Kjerlighedens

Gerninger". I skrivende stund ligger den foran og frister mig ulideligt, mens jeg forsøger uhjælpeligt at holde mig fra den. Sagen er, at af ingen anden bog, har jeg lært så meget om skrivekunst. Samtidig med at jeg ved, at læringen ingen ende får, hvis jeg endnu engang villigt underkaster mig læremesterens undervisning. Hvem kan vel nemlig bedre vise vejen ind i skriftens muligheder som undervisende redskab end lige netop Danmarks største digter, hvis forfatterskab er fyldt med såvel anvisninger som undervisninger heri.

For selv at skrive, er jo netop, at forsøge på at udøve undervisning. Man skriver den bog, man selv ville læse, dersom den fandtes. At skrive – at tale om, ville Kierkegaard sige – er derfor også i bund og grund en selvundervisende praksis, en slags fordybelsens pædagogik, gennem hvilket man bør forsøge at fastholde én tanke og kun én for siden at kunne anprise den. Herom har Kierkegaard meget at sige, ikke mindst når han i den afsluttende tale om "Den Kjerlighedens Gjerning at anprise Kjerlighed" skriver om hvorledes en sådan bevægelse mod en større 'gjennemsigtighed' altid medfører ydmyghed og derfor uundgåeligt ender med at man må "have en Almægtig til sin Medarbejder", altså en underviser. For således at undgå i stedet at optræde 'elskværdigt' og lade "al meddelelse...indrettes på at komme beleiligt i et let Flyveskrift" eller "til at kunne foredrages i høiest en Time paa en Forsamling, der igjen spilder den ene halve Time med Bifalds og Mishags Støien og i den anden halve Time er for fortunlet til at kunne samle Tankerne."

Pointen er imidlertid, at Kierkegaard er en forfører af rang. Med effekt forstår han nemlig ikke kun at give anvisninger på den rette omhyggelige omgang med skriftlighedens og dermed undervisningens praksis, hvoraf man kan lære overordentligt meget. Han forstår også – quod est demonstrandum – at lukke munden på enhver vinkelskriver. Han besætter og bemægtiger sig mit sprog, mens han belærer mig. Og jeg bliver næsten stum. På samme måde som han selv skriver om hvorledes den Almægtige har besat ham. Og jeg har ikke lyst til at genlæse ham endnu engang.

Lur mig, om dette ikke er den egentlige årsag til dogmet omkring læringen som en selvkredsende livsyttring. Pinagtigt – ydmygende, siger Kierkegaard – er det jo at måtte erkende, at uden undervisning og læremestre går det ikke. Og hvem er det vel mere ydmygende for, end pædagogikkens fremmeste forvaltere, pædagogerne selv, som her må erkende, at på samme vis som deres elever ikke er i stand til at lære noget uden undervisning og anvisning, således kan heller ikke de selv blive klogere uden gennem ydmygelse.

Men smerteligt er det, at måtte stå på de andres skuldre! ●

Af etnolog Karen Schousboe, gæsteforsker, DPU

FOTO: POLIFOTO/MIM AGERSTEN

Seks nye forskningsprogrammer

Danmarks Pædagogiske Universitet har seks nye forskningsprogrammer under etablering. Det drejer sig om programmer om

- * miljø- og sundhedspædagogik, der ledes af lektor Bjarne Bruun Jensen
- * kompetenceudvikling, der ledes af lektor Steen Høyrup Pedersen
- * IT og medier i et læringsperspektiv, der ledes af lektor Birgitte Holm Sørensen
- * kultur, sprog og identitet i et uddannelsesperspektiv, der ledes af professor Klaus P. Mortensen
- * professionalisering og ledelse – af ledere, medarbejdere og institutioner, der ledes af lektor Lejf Moos
- * børne- og ungdomsliv, der ledes af seniorforsker Sven Thyssen

Nærmere omtale af forskningsprogrammerne findes på www.dpu.dk.

God start for nye uddannelser

Kun et år efter Danmarks Pædagogiske Universitet så dagens lys, er det lykkedes at tiltrække et stort antal lærere, pædagoger, universitetsbachelorer m.fl. til universitetets nye kandidat- og masteruddannelser.

Cirka 300 studerende er startet på en af de tre nye kandidatuddannelser i pædagogisk sociologi, pædagogisk filosofi og didaktik med særligt henblik på dansk eller matematik. Og cirka 100 studerende er startet på en af de tre nye masteruddannelser i pædagogisk IT, voksenuddannelse og sundhedspædagogik.

I alt har Danmarks Pædagogiske Universitet optaget 900 nye studerende til studiestart i efterårssemestret. Udover de allerede nævnte er 400 studerende startet på den tidligere Danmarks Lærerhøjskoles kandidatuddannelser, der er under afvikling frem til 2004, og cirka 100 studerende er startet på uddannelsen til underviser i dansk som andetsprog. Alle uddannelser udbydes i København og Århus og på sigt også i Odense.

Til studiestart i 2002 ønsker universitetet også at udbyde nye kandidatuddannelser i pædagogisk antropologi og i almen pædagogik samt yderligere grendelinger inden for kandidatuddannelsen i didaktik. Og året efter kommer turen så til den nye kandidatuddannelse i pædagogisk psykologi.

Handicapforskning

NNDR (Nordic Network on Disability Research) afholder sin femte årlige konference på Danmarks Pædagogiske Universitet den 4.–6. oktober. Temaet er denne gang "Disability, Life and Quality". På konferencen vil forskere fra især de nordiske lande få mulighed for at præsentere deres forskning indenfor området, men også andre, der arbejder professionelt med handicappede, er velkomne.

Yderligere oplysninger på www.nndr2001.dk eller telefon 26 30 66 03.

Nye bøger

Signe Holm Larsen, Susanne Wiborg, Thyge Winther-Jensen (red.):

Undervisning og læring. Almen didaktik i skolen og samfundet. Kroghs Forlag.

Finn Held og Flemming Olsen (red.):

Introduktion til pædagogik. Opdragelse – Dannelse – Socialisering. Frydenlund.

Peter Kemp:

Praktisk visdom. Paul Ricoeurs etik. Forlaget Forum.

Anne Petersen (red.):

Danskbogen. Danskfaget i de pædagogiske uddannelser. Klim.

Ole Christensen og Birgitte Tuft:

Familier i forandring. Hverdagsliv og medier i danske familier. Akademisk forlag.

Birgitte Tuft og Finn Rasmussen:

Medie og samfund. Forlaget Columbus.

Jan Tønnes Hansen:

Selvet som rettet: En teori om noget af det, der driver og former menneskeliv. Forlaget Klim.

Jørgen Gleerup (red.):

Voksenundervisning under forvandling. Gads Forlag.

Lotte Rahbek Schou (red.):

Livslang læring og pædagogik. Gads Forlag.

Jens Bruun:

Politisk dannelse. Danmarks Pædagogiske Universitet.

Ayoe Hoff:

Børns holdninger til fysik og kemi - belyst gennem TIMSS undersøgelsen, Danmarks Pædagogiske Universitet.

Ove Korsgaard (red.):

Poetisk demokrati. Om personlig dannelse og samfundsdannelse. Gads Forlag.

På nettet

Portal til børnekulturen

Sekretariat for Børnekulturnetværk har indgået en aftale med Kulturrådet for Børn om opbygningen af en portal på nettet. Intentionen er, at portalen skal være den centrale vidensbase om børnekultur, hvor alle, der arbejder med børn og børnekultur, skal kunne hente relevant information.

Børnefolklore på nettet

I forbindelse med at Folkemindesamlingens database bliver tilgængelig på nettet, vil der blive lavet en særlig søgeadgang til materiale om børnefolklore fra Sekretariat for Børnekulturnetværks hjemmeside: www.sebnet.dk

Materialet omhandler blandt andet lege, spil, rim og remser, sange, gækkebreve og poesi-bøger.

Forbrugeren har handlemuligheder, men det kræver, at man vover at indgå i en åben dialog med målgrupperne om, hvad de opfatter som et godt liv – og hvad der forhindrer dem i at leve det.

* I et tårnværelse ved Danmarks Pædagogiske Universitet holder lektor Bjarne Bruun Jensen til. Som leder af forskningsprogrammet Miljø og sundhedspædagogik kaster han herfra et kritisk blik på den rolle forbrugeren er ved at få i forhold til at fremme sundhed og miljø. Vi har for naive og urealistiske forventninger til forbrugeren, er hans synspunkt. Derfor insisterer han på, at vi kommer lidt ned på jorden og forstår de sammenhænge, enhver forbruger indgår i, hvis vi ikke vil overvurdere og overbelaste forbrugeren rolle og ansvar i forhold til sundhed og miljø.

Forbrugeransvar – ondartede konsekvenser

Ifølge Bjarne Bruun Jensen har vi – siden midten af 1980'erne, hvor idéen om forbrugeren slog igennem – været vidne til en stadig større overbelastning af det enkelte individ i forhold til sundhed og miljø. Med idéen om den politiske og den grønne forbruger blev den enkelte forbruger tillagt kolossale handlemuligheder og et kolossalt ansvar. Enkeltstående personer skal ved hver sit forbrug redde sig selv, sit nærmiljø og den fjerne regnskov.

»Alt hænger som bekendt sammen – og i særlig grad er vi ved at skabe en forestilling om, at sundhed og miljø hænger sammen med den enkelte persons gøren og laden – for eksempel den enkelte persons forbrug i supermarkedet. I dag nærmer vi os så en situation, hvor den enkeltes ansvar på markedets præmisser dominerer, mens staten spiller en stadig

mindre rolle som ansvarlig instans. Forbrugerområdet har på denne måde været bannerfører for en individualistisk tilgang til at forstå forbrug i forhold til sundheds- og miljøspørgsmål«, fortæller Bjarne Bruun Jensen, der kritiserer denne udviklings konsekvenser:

»Dobbeltheden mellem et individualiseret forbrug og 'et link' mellem den enkeltes daglige forbrug og lokale såvel som globale problemer skaber en ondartet udgave af 'blaming the victim', fordi det nu er enhver forbruger, der tilsyneladende får handlemulighed men også derved påduttet et urimeligt ansvar, som kun ganske få og bestemte grupper kan løfte.«

Fritsvævende enkeltindivider

Bjarne Bruun Jensen påpeger, at den liberalistiske frase 'enhver er sin egen lykkes smed' med idéen om den individuelle forbrugers udbredelse gør, at man får indtryk af, at man vil kunne give frasen en lidt anden ordlyd og sige, at 'enhver er sin egen sundheds smed'.

»Det er der ingen, der er. Ingen er sin egen sundheds smed og ingen er sit eget miljøes vogter. Ingen er herre over alle sine levevilkår, hvad enten de er af social, kulturel, økonomisk eller historisk karakter. Hvis man mister blikket for de sammenhænge ethvert menneske indgår i, så forstår man ikke hvilke muligheder og begrænsninger, der er for den liberalistiske frase«, siger Bjarne Bruun Jensen, og fortsæt-

Hvor godt vælger du at behandle dig selv og din omverden? Dit daglige forbrugsmønster fortæller, om du retter dig efter alle de velmenende livsstils- og forbrugerråd, og om du tager hensyn til nærmiljøet og de fjerne regnskove. Det er blevet kompliceret at være forbruger.

Enhver er sin egen sundheds smed?

Af Claus Holm

27

ter: »Desværre er det kun sjældent, at for eksempel kampagneorienterede formidlingsformer henvender sig til os forbrugere som andet og mere end fritsvævende enkeltindivider. Jordforbindelsen til de mange mennesker, de vil have i tale, mangler. Konsekvensen er, at vi uden videre problemer kan genbruge 1970'ernes tese om 'blaming the victim'. Den viser sig nemlig stadig at holde stik: Kampagnerne har stadig en social slagside, blandt andet fordi de er formuleret af mellemlagsgrupper for mellemlagsgrupper. De socialt dårligt stillede grupper magter ikke kampagnernes livsstils- og forbrugerråd, men til forskel fra 1970'erne er vi i begyndelsen af det nye årtusinde tilbøjelige til, at se bestemte grupper af individers uformåen som udtryk for selvstændige valg. Tendensen er, at vi ikke anerkender, at nogle har nemmere ved at tage ansvar for eget liv end andre, men også at kampagnerne fører folk bag lyset under dække af, at de faktisk selv skulle have lov til at tage stilling til og ansvar for, hvad et sundt og godt liv er. I den forstand er vi vidne til en pseudoliberalisme.«

Pseudodeltagelse uden effekt

»Højstemt hylder vi idéen om, at målgrupperne for en sundheds- og miljøindsats skal involveres, inddrages og aktiveres. Spørgsmålet er blot i hvad. Ikke i ret meget er min påstand. Deltagerinddragelse er ofte på forhånd begrænset til at være et middel til at opnå allerede givne sundhedsmæssige og miljømæssige målsætninger. Inden for det sundheds-

pædagogiske område er det særligt tydeligt. Man vil gerne diskutere mad-, ryge- og alkoholforbrug med målgrupperne, så længe de på forhånd fastlagte målsætninger ikke anfægtes. Nogle anti-rygekampagner er eksempler på, at man siger, at man enormt gerne vil inddrage målgrupperne, hvor virkeligheden er, at den forførende idé om at inddrage blot er et middel til at nå allerede fastlagte adfærdsmål. Det er urimeligt, når sundhedseksperterne beder målgrupperne om at tage stilling og træffe valg i forhold til målsætninger, de ikke har indflydelse på, men alligevel risikerer at opleve et ansvar for«, siger Bjarne Bruun Jensen, og uddyber:

»Èt er, at man gennem offentlige sundhedskampagner tvinger forskellige befolkningsgrupper til at tage stilling til sundhed og sygdom, noget andet er ikke at respektere menneskers stillingtagen og valg, fordi de ikke passer med på forhånd fastlagte mål. Jeg mener mange kampagner er uetiske og udtryk for en pseudodeltagelse, og af samme grund har de ikke de store chancer for at opnå den tilsigtede ændring i adfærd. Individers handle- og forandringskompetence er en evne, de skal opnå og ikke en færdighed man blot kan give videre ved at formidle information. Men desværre kan information bruges som legitimation for at lade folk i stikken, da de jo fik tilbudet om at benytte sig af viden, men blot ikke benyttede sig heraf til at ændre deres uhensigtsmæssige adfærd. Dertil er vi lykkeligvis ikke helt nået i Danmark, men tendensen til at stille den enkelte til

ansvar for egen sundhedstilstand er klar nok. Jeg håber, at tendensen forsvinder, og måske kan vi knytte et håb til de næste generationers opfattelse af, hvem der kan forbedre den enkelte persons sundhed. En netop offentliggjort repræsentativ undersøgelse af cirka 2000 elever i 7. klasse viser for eksempel, at 65 procent af eleverne var enige i udsagnet: Som enkeltperson kan man ikke forbedre sundheden: Man er nødt til at arbejde sammen med andre.«

Den kritiske forbruger

På trods af hans kritik af forbrugerområdet mener Bjarne Bruun Jensen, at forbrugeren kan gøre en forskel i forhold til sundheds- og miljøspørgsmål.

»Jeg vil gerne fastholde, at forbrugeren har handlemuligheder, og faktisk har mulighed for at opnå stor indflydelse på sundheds- og miljøforhold, men det kræver, at man i det mindste fra myndighedernes side faktisk vover at indgå i en åben dialog med målgrupperne om, hvad de opfatter som et godt liv – og hvad der forhindrer dem i at leve det. For eksempel kan det være, at det for nogle grupper er meget væsentligere at få ændret boligforhold end lige at holde op med at ryge,« siger Bjarne Bruun Jensen og understreger, hvilket krav det stiller til sundhedseksperterne:

»Vejledere, lærere og konsulenter skal være åbne overfor, hvad jeg kalder den kritiske forbruger, der ikke tager – og frem for alt ikke skal tvinges til at tage – bestemte sundheds- og miljø-budskaber for gode varer.« ●

Asterisk

POSTBEFORDRET BLAD

(0900 KHC)

Danmarks
The Danish **Pædagogiske Universitet**
University of Education

Emdrupvej 101
2400 København NV

T: 39 69 66 33
F: 39 69 45 43

www.dpu.dk

